Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНУУДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...гэтэмнай 1921 оной ...арын 21-һээ гарана. | № 194 (18517) | 1990 оной августын 24, пятница | Сэн 3 мүн.

РОССИН ЖУРНАЛИСТНУУДАЙ СЪЕЗД

Августын 22-то Москвада Россин Федерациин Журналистнуудай холбооe эмхидхэн байгуулгын съезд нээгдэһэн байгаа. Россин республиканска, хизаарай, областной журналистнуудай эмхинүүдые түлөөлһэн 400 гаран делегадууд тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадана. Хэдэ хэдэн союзна республикануудай олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд айлшад боложо байлсана.

Шэнэ холбоо байгуулгын шалтагаануудай нэгэниинь гэхэбэл, РСФСР-һээ бэшэ бүхы союзна республикануудта өөһэдын журналистнуудай нэгэдэлнүүд бии гээшэ гэжэ съезд дээрэ тэмдэглэгдэбэ. Республикын хэблэлдэ правительствын, засагай нютагай зургаануудай, олониитын зүгһөө бүхы талын дэмжэлтэ үзүүлэгдэхэ зэргэтэй. Шухала асуудалнуудые шиидхэхэдэнь, олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй хүдэлмэрилэгшэдые социальна талаар хамгаалгые, ажалай зохихо эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулгые хангахадань туһалха гээшэ тус холбооной гол зорилго болоно.

Россин Журналистнуудай холбооной болон Журналистнуудай жасын уставуудай проектнүүд тухай нэмэлтэ элидхэлнүүдые съездэ хабаадагшад шагнаба.

Москвагай, Ленинградай журналистнуудай эмхинүүд болон Татаарай журналистнуудай эмхиин съезд дээрэ ажаглагшад боложо байһаниие делегадууд ондо ондоо һаналтайгаар угтаба. Эдэ эмхинүүдэй түлөөлэгшэд тус съездые конференци болгохые дурадхаа, теэд РСФСР-эй Журналистнуудай холбоо байгуулха бодолые дэмжэнэ. (ТАСС).

ЗАБАСТОВКО ХЭХЭЕЭ БАЙНА

ТВЕРЬ. (ТАСС). Тверскэ областиин районно газетэнүүдэй редакцинуудай хүдэлмэрилэгшэд политическэ забастовко хэхээр занаба. Районой журналистнуудай салингые дээшэлүүлхын тула гүрэнэй бюджедһээ мүнгэн зөөриин һомологдоогүй һаа, мүнөө жэлэй октябриин 1-һээ газетэ гаргахаяа болихо тухай асуудал редакцинуудай ажалша коллективүүд табиха байна гэжэ арадай депутадуудай областной Соведтэ, тэрэнэй гүйсэдкомдо, РСФСР-эй хэблэлэй болон олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй министртэ хандаһан хэндалга соогоо эдэ газетэнүүдэй редакцинуудай совет мэдүүлбэ.

Хэблэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй салингые нэмээлгые хараалһан СССР-эй Госкомпечатиин захиралта 1990 оной июниин 28-да толилогдоо гэжэ мэдээжэ. Энэ зорилгоор өөһэдөө мүнгэ бэдэржэ олохыень районно газетэнүүдэй редакцинуудта дурадхагдаһан байха юм. Теэд бодото дээрэ иимэ арга боломжо үгы юм. Штадуудынь үсөөрүүлэгдэнхэй, соносхолнуудые толилхо арга боломжонуудынь бага, харин партийна ба совет зургаануудта сүлөө мүнгэн үгы юм. Спонсорнуудые бэдэрхэ үшөө нэгэ арга захиралта соо дурадхагдаһан байгаа. Теэд тэрэнь редакцинуудые спонсорнуудһаа сэхэ дулдыдадаг болгохо байна. Бюджедһээ мүнгэн зөөри һомолхо гээшэ районно хэблэлэй хүдэлмэрилэгшэдэй салин ехэ болгохо гансал арга боломжо болоно гэжэ газетэнүүдэй редакторнууд тоолоно.

Тэжээл бэлэдхэлгэ — бүгэдын хэрэг

БОРООТОЙ ҮРДИЛДЭН...

...захаһаань шартэн харасада ...нюдэнэй харасада үр...ужам Харһанай тала нэм..., энэ хабартаа таригдаһан зелёнко жэгтэй гоёор ноосод, номин далайн уһан ...долгитоно. Энэ талын хойнооор урдаһан, үбэлдөө ...тгүй Харһан горхон мэл...

...дань энэ Харһанай та...булан тохой бүхэндэ 20 ...айлнууд һуудаг, табан ...үн малаа үсхэжэ, тала ...баа бүрхөөдэг байһан юм ...хүүшанай үбгэд, хүгшэд ...шье хэлсэдэг.

...энэ эндэ «Коммунизм» ...эй таряанайнь (зелёнко ...) эгээл ехэ газар бо...й. Хамтэ дээрээ эндэ ...газарта энэ тэжээл та...на. Эндэ ургаһан зелён...даа колхозой бүхы мэ... байранyудаар зөөгдэжэ байдаг юм. Мүн районой бусадшье колхозуудта хэрэгтэй сагтань туһаламжа болгогдон зелёнко зөөгдэдэг. Богонёор хэлэхэдэ, энэ тала Аха нютаг соогоо яһала мэдээжэ болоһон. Мүнөө үедэ Харһанай сабшалан дээрэ тэжээл бэлэдхэлгын ажал эгээл түлэг дундаа ябажа байнхай. Сабшалан дээрэ хонишэд Гатаповтанай звено хүдэлжэ байна. Тус звеногойхид энэ талада жэл бүри (хамтадаа 10 гаран жэл соо) хүдэлнэ. Юуб гэхэдэ, үбэлэй үедэ эндэхи үбэлжөөндэ ехэ бүлын эхэ — хонишон Ольга Бадмахандаевна Гатапова-Иванова үбэлжэдэг юм. Тиимэһээ хүбүүдынь үбһөө сабшажа байна бшуу.

Энэ зундаа Аха нютагта хура бороо саг үргэлжэ ороно. Тэнгэри «барагад» гэбэл, уһан аадар адхаржа байдаг болошоо. Үбһэ хуряалгада эгээл ехэ һаад тойбо татажа, энэ харюусалгатай ажалые нилээдгүй унжагайруулна. Хэды тиигэбэшье «ерэһэн айлшан бусадаг, үһээрһэн тэнгэри сэлмэдэг» гэһэндэл үбһэшэд ялагад гэһэн нарая һэмбээшалан, хура бороотой үрдилдэн, бүляалдан, сабшаһан үбһөө һэлижэ, тармажа, багаханшье һаань, бухал, сомоонуудые бодхоожол байна. Харһанда Климент, Чингис, Борис Гатаповууд эгээл мигэжэ ажаллана. Наратай үдэрнүүдтэ — 2—3 үдэршье бороогүйл байгаа һаань, тракторай косилкаар сабшаһан үбһөө һэлижэ, худхажа тармаад хуряадаг.

— Бухалнуудһай үшөөл олон байха һэн даа. Теэд бороо һаатуулаа. Мүнөө 100 гаран бухал табяад байнабди,— гэжэ Климент Фёдорович хөөрэнэ.— Иигээд баһа нэгэ зэй хаража, тэдэнээ сомохомнай.

— Саашанхи газартнай хэр ехэб?— гэжэ асуубаб.

— Биил даа. Мүнөө Хойто-Нугааяа сабшаабди. Газаахи 15 гектар сабшалангаа хэм оронхойбди — гэжэ Климент харюусаба.

— Түсэбтнай хэдыб?

— Тиимэ түсэб гэһэн саарһан бидэндэ үгы. Теэд бидэ хэды шэнээн үбһэ абахаяа өөһэдөө һайн мэдэнэбди,— гэнэ тэрэ.

Урдань минии мэдэһээр, эндэхид 150—160 центнер үбһэ абаха түсэбөө ходол үлүүлэн дүүргэһэн байдаг һэн. Мүнөөшье энэ зэргэ үбһэнһөө үшөө үлүү абтахаар.

— Бидэ 300 центнер үбһэ хуряажа абаха аргатайбди,— гэжэ Климент энеэбхилнэ.

Энэ шогтонь үнэнэй бишыхан хуби бии. Сабшаһан хүнэй үбһэ абажал байхаар газар ха юм. Тэрэ хүбүүн энээниие һайн ойлгоһон тула тиигэжэ хэлээ ёһотой.

Вл. ГАЛСАНОВ.

Ахын район.

...РХИМЛЭГШЭД ОЛОН

...ура бороогой зэмхэһан эдэ үдэрнүүдтэ ...арайн районой ажахынуудта үбһэ тэжээл ...дхэхэ хүдэлмэринь түгэсхэхы шатадаа ...обо. һүүлэй мэдээгээр, эндэ бүхыдөө ...нгган гектарай ногоон сабшагдажа һу...гдөө. Эндэ Үнэгэтэйн, Эрхирэгэй, «Дру...» совхозуудай тэжээл бэлэдхэгшэд эр...лнэ. Жэшээлбэл, Үнэгэтэйн совхозой П. Хурушуновой, П. Ивановой, М. Дидельгинэй звенонууд үбһэ хуряалгаяа дүүргэхэ дүтэлөө. Мүн «Дружба» совхозой Ю. Аксаментовэй, Б. Шурыгинай, Тайлсын совхозой А. Банщиковай, А. Лебедевэй звенонууд мүрысөөндэ эрхимлэнэ.

Эдэ үдэрнүүдтэ районой ажахынуудай тэжээл бэлэдхэгшэд гансашье үбһэ бэшэ, мүн бүхы зүйлэй тэжээл нөөсэлжэ, ажалаа бүтээсэтэйгээр ябуулна.

В. БАДМАЕВ.

ҮРДЫНХИҺАА УРАГШАТАЙ

...онуудай ажахынуудай ну...сабшалан дээрэ үбһэ хура...халуун хүдэлмэри түлэг ...һүүлэй арбаад үдэрэй ...даа одоошье зунай аая...нарын шаража, үбһэшэд ...үргэнөөр ябуулха аргэ...болобо. Хэа хаанагүй хү...юдэ дулаасуулан, үбһэ...тэрнүүд тэбойлдон—тэб...харгдадаг болобо.

...эй эгээл зүүн захын ...эй нэрэмжэтэ колхозой ...Шулуута» кооперати...тракторна бригада Эрхүү ...нгоо олтирог дээрэхи ...гектар сабшалангай ногоо ...шунаргы түргэн хуряажа ...на. Эндэхи үбһэ хуряалгын ...үнинэй луговод В. Г. ...нов хүтэлбэрилнэ. Тэ...эй сүг 23 механизатор ...нэ. Бригадир П. Б. Ян...ой звеное даагша нүхэртөө ...лна, хүсэтэ техникээ һаад...хүдэлгэхэдэнь горитойхон ...дүүргэнэ.

...лүүтынхид түсэбэйнгөө ...5 мянган центнер үбһэ ...жа абаха байгаа. Мүнөө...4 мянган центнерһээ үлүү ...сомогдонхой. Хахадһаа ...үбһөө бригадын гэшүүд ...хи сортоор абаа гэжэ ла...бориин шалгалта харуул... Түс бүридөө 50 центнерэй ...һүри табигдана.

...спубликын габьяата меха...тор П. Б. Яндансвтай үүл...дамни тэрэ иигэжэ хөө...:

— Мүнөө зун үбһэ хуряалгада хүсэтэ Т-150 түхэлэй 3 трактор табинхайбди. Тэдэмнай СПТ-60 түхэлэй агрегат шэрэжэ, һуринуудые зөөнэ. Үргэн тала газарта үбһэ хуряахада энэ һайн лэ техникэ даа: нэгэ час соо зургаан точко үбһэ суглуулха аргатай юм. «Енисей» комбайндо ЖРБ түхэлэй жатка холбоод, үбһэ сабшанабди. Мүн үбһэ сабшаха, сомохо, тармахадаа ЮМЗ, Т-16, КСП-5,5 түхэлэй трактор, машинануудаар звеномнай гүйсэд оньһожоруулагданхай. Сагай уларилай һайн байгаа һаань, энэ август һарын 20 гаранаар үбһөө хуряажа дүүргээд, таряандаа орохо хүсэлтэйбди. Таряаншье яһала һайн ургаа.

Механизаторнуудай амжалтатай ажаллаха хэрэгтэ тогоошон С. Р. Яндановагай, техник заһабарилагша И. Б. Шобоевой оруулһан хубита баһал ехэ.

Энэл Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо шэмэтэ тэжээл бэлэдхэдэг комплексно звеное гурбадахи жэлээ Д. С. Матуев амжалтатайгаар толгойлно. Мүнөө жэлдэ силос даратшад 980 гектар дээрэһээ ногоон намаа хуряажа, хамтадань 4500 тонно шэмэтэ тэжээл нөөсэлхэ түсэбтэй. Августын 11-һээ звено ажалдаа хам орожо, үнгэрһэн арбаад үдэрэй туршада 300 гектар болохо Сэсэрэй полиин ногоон ургамалые сабшажа, Тоорын һүнэй комплексын дэргэдэ 2000 центнерэй хоёр нүхэ дүүргэбэ. Гектар бүриһөө дунда зэргээр 60—80 центнер ногоон намаа гарана. Эдэ үдэрнүүдтэ звено Намерзаанай фермын дэргэдэ 1254 тонно силос дараха юм. Силос даралга, түлхилгэндэ К-700А түхэлэй 2 тракторые А. М. Манзарханов Б. Перхаев хоер жолоодоно.

Таряалан нүхэн хоерой хоорондо ногоон намаа тээһэн машинанууд шуумайлдана. Зөөлгэндэ колхозой найман, Улаан-Үдын Заречнэ ТП-һээ ерэһэн найман автомашина хабаадана. Түрүүшын үдэрһөө жолоошод Ю. Г. Кырмыченов, Л. Танхаев, П. Халудоров гэгшэд бэшэ нүхэдтөө жэшээ харуулан хүдэлнэд. КСК-1РР түхэлэй гурбан комбайниие механизаторнууд А. Марактаев, Г. Шойбонов, С. Ш. Холхоев гэгшэд жолоодоно.

Звеногойхид Зуун-Мориндо, Тоёодо, Тоородо саашадаа силос дараха юм. Нинтынгээ адууһа малда шанар һайнтай тэжээл бэлэдхэхын тула хүн бүхэн эрмэлзээн оролдоно. Жэшээнь, ажалай ветеран, бүхы наһаяа мал ажалда зорюулһан Д. С. Матуев малай тэжээлэй шанар шэнжые һайн мэдэдэг хүн. Гурбан жэлэй саана хүндэтэ амаралтада гараашье һаа, ажахыдаа арга шадалаараа туһа хүргэһөөр.

Б. ШАРАКШАНОВ.

ЗОРИЛГОМНАЙ БЭЕЛҮҮЛЭГДЭХЭ

Манай совхозой таряалангай ургаса урда жэлнүүдэйхиһээ муу бэшэ гэжэ аха наһатайшуул хэлсэдэг. Мүнөө бидэ АВМ-1,5 түхэлэй агрегадаар ногооной витаминтай гурил гаргажа, тэжээл бэлэдхэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсанабди. Агрегадаймнай машинистээр Николай Леонидович Барышевцев хүдэлдэг. Энэ нүхэрнай үбэлэй үедэ үхэршэнөөр ажалладаг, мүн тэжээлэй цех соо хэршэгдэһэн һолоомо, үбһэ шанаржуулан буйлуулжа, һүрэг мал хангана. Харин зундаа АВМ-1,5 агрегадай машинист-оператораар тэрэ ажалладаг.

Намтай хамтаа хүдэлжэ ябаһан Максим Будаев Вячеслав Батуев хоёр нютагайнгаа дунда һургуули дүүргэһэн юм. Баһал оньһон техникэдэ дуратайнууд. Машина, тракторшье жолоодохо шадабари мэргэжэлтэй.

Би энэ жэлдэ арбан нэгэдэхи класста һурахаб. Зундаа АВМ-1,5 түхэлэй агрегадта оператораар хүдэлжэ байнаб. Агрегадһаа гаргагдаһан гурилаа саарһан мэшээгүүд соо хэжэ, тусгаар байрада хадагалнабди. Оператор Барышевцевтэйгээ хамта даажа абаһан агрегадаа хүдэлгэнэбди. Заримдаа техническэ хангалга хэхэ ушар гарадаг. Һаадгүйгөөр хүдэлгэхын тула саг сооно хаража, заһабарилха хэрэгтэй ха юм. Ногооной гурил болгогдохо ургасыень дүршэлтэй механизатор Дмитрий Иванович Скворцов КПИ-2,4 түхэлэй комбайнгаа МТЗ-82 тракторта шагтагалаад хуряана.

Тракторист Д. И. Скворцов совхозой эрхим механизаторнуудай нэгэн. Тэрэ даажа абаһан хүдэлмэриеэ шанартайгаар бүтээһэн байдаг. Жэшээлбэл, мүнөө тэрэ агрегадаа ашагтайгаар хүдэлгэжэ, халаанай даабариие хоёр дахин шахуу дүүргэнэ.

Поли дээрэ сабшагдажа хэршэгдэһэн ногооень жолоошон Баатар Цыбиков автомашинаар зөөжэ асарна. Энэ нүхэрнай баһал бүтээсэ ехэтэйгээр хүдэлмэрилдэг хүн.

Бидэ дүн хамтадаа 110 тонно ногооной витаминтай гурил бэлэдхэхэ даабаритайбди.

АВМ-1,5 агрегадаа августын табанһаа хүдэлгэжэ эхилээ һэмди. Арбан үдэрэй туршада 50 тонно гурил гаргаха даабаритайбди.

Түрүүшын долоон үдэрэй дүнгөөр 42 тонно ногооной витаминтай гурил гаргаад байнабди. Шанарайнгаа талаар нёдондонойхиһоо дутуугүй.

Манай АВМ-1,5 агрегат эгсэ арбан жэлэй туршада хүдэлгэгдэжэ байна. Хуушараашье гээшэ ааб даа. Эбдэрһыень тэрэ дороо заһабарилаад, найдабаритайгаар ашаглаха гэжэ оролдонобди.

В. ДОНДОКОВ,
Хориин районой Тээгдын һургуулиин һурагша.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Зэдын районой Ленинэй орденто Борьёогой совхозой хонишон, Ажалай Улаан Тугай орденто Балдан-Нима Гомбожапов суглаан дээрэ үгэ хэлэжэ байна.

АШАГ ҮРЫЕНЬ ЭРИД ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

Республикын хонишодой суглаан дээрэ Бурятскагропромсоюзай соведэй түрүүлэгшын орлогшо Ф. М. Кауровай элидхэл

Республикымнай хонишодой арбан хоёрдохи табан жэлэй түгэсхэхы жэл эсэслэбэ. Байгша ондо Буряад оронноймнай хонишод 100 эхэ хонин, эмэ зуһаг бүхэнһөө 74 хурьга абажа түлжүүлээ. Тусхайлбал, эхэ хонидые харууһалдаг 1188 бригадын 322 коллектив 100 эхэ хонин бүриһөө зуу, мүн дээшэ хурьга тэнжээгээ. Хони олоор үсхэбэрилдэг Зэдын районд 100 бригада зуутанай зэргэдэ гараба. Харин Ивалгын районд — 25, Мухар-Шэбэрэй районд — 33, Хэжэнгын, Сэлэнгын районд — 25—25 бригада иимэ дүн туйлаа.

Эхэ хонидые харууһалдаг бригаданyудай дундаһаа Социалис Ажалай Герой, Баргажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой ахалагша хонишон Д.-Н. Б. Сундуев урда мэтэ онсо шалгаржа, республикын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Тус бригада байгша ондо 595 эхэ хонинһоо 901 хурьга абажа, хонин бүриһөө 4,5 килограмм нооһо хайшалаа. Ивалгын ОПХ-гай ахалагша хонишон К. М. Григорьевой бригада 100 эхэ хонин бүриһөө 132 хурьга абажа, хонин бүриһөө 5,2 килограмм нооһо хайшалаад, хурьган бүхэнөө 22,4 килограмм шэгнүүртэйгээр эхэһээнь илгажа тушаагаа. Мүн Сэлэнгын районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой ахалагша хонишон Б.-Ц. Д. Жапов, Хориин районой Үдын совхозой ахалагша хонишон Г. М. Бимбаев гэгшэд 100 эхэ хонин бүриһөө 130 хурьга түлжүүлээ.

Байгша ондо Социалис Ажалай Геройнууд О. Э. Сангадиева, Г. Л. Рабдаев, Зэдын районой «60 лет Октября» колхозой Л. Б. Мункуева, «Октябрьский» совхозой Ц.-Д. Л. Гургумов, Яруунын районой «Дружба» колхозой Б.-Н. Э. Ринчинов, Хэжэнгын совхозой Б. П. Хажеев, Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Д. Е. Варфоломеев гэгшэд үбэлжэлгээ эмхитэй урагшатайгаар үнгэргэжэ, 100 эхэ хонин бүриһөө 120 гаран хурьга тэнжээгээ.

Энэ жэлдэ зуутан-хонишодой олошорбошье, хони үсхэбэрилхэ һалбариин ашаг үрэ дээшэлүүлжэ, продукци ехээр үйлэдбэрилжэ бэлэдхэхэ арга боломжонууд хүсэдөөр хэрэглэгдэнэгүй. Үнгэрһэн жэлнүүдтэ партийна, совет органууд абтаһан тогтоол доторoo хони үсхэбэрилгэдэ ушарһан дутагдалнуудые заажа, зохихо хэмжээнүүдые абахаар хараалдаг һэн. Тиин 1985 онһоо хойшо энэ һалбарида эрид хубилалта болоогүй. Тииһэн мүртөө олонхи ушарта урдымнай дутагдалнууд дабтагдаһаар байха юм. Энээнһээ уламжалан, һүүлэй жэлнүүдтэ хони үсхэбэрилгэмнай нилээд гарзатай һалбари болоо. Жэшээлбэл, нёдондо республикымнай АПК-гай энэ һалбари 4 миллион 141 мянган түхэригэй гарзада ороо.

Хони үсхэбэрилхэ һалбариингаа иимэ бэрхэтэй байдалда ороходонь, зарим районуудай хүтэлбэрилэгшэд һэргээн хүгжөөхөөр зохихо хэмжээнүүдые абахын орондо һалбарияа усадхажа захалаа. Жэшээлбэл, Түнхэнэй районд урдандаа 25 мянган хонитой байһанаа 2 мянганда хүрэтэрөө һүрэгөө үсөөрүүлһэн байна. Хонидоо үсөөрүүлбэшье тус район бусад түрэлэй малаа олошоруулаагүй гэхэ гү, али үхэр малайнгаа тоо толгойе үсөөрүүлжэ, һү үйлэдбэрилгээ 14 мянган тонноор доошолуулһан байна. Мүн Бэшүүрэй районой ажахынууд урагшагүйдөө.

Хони үсхэбэрилхэ һалбарияа улам хүгжөөхын тула түрүүлэн ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ тухай хэлсэнэбди. Теэд тоо толгойень олошоруулхадаашье үбһэ тэжээл ехээр бэлэдхэжэ абаха ёһотой байгаабди. Үгы. Манда хонидтомнай тэжээл дуталдана. Гадна ажахынуудта эрье хонид олоор үсхэбэрилэгдэнэ. Мүнөө республика дотор бүхы һүрэгэй 26 процентнь эрье хонид байха юм. Тиихэдэ эхэ, хурьгалха хонид оройдоол 46 процентһээ үлэнэгүй. Тобшолбол, хониной мяха ехээр үйлэдбэрилхэ аргагүй байнабди. Эрье хони олоор үсхэбэрилхэдөө хурьга үсөөнөөр абанабди. Хониной мяхан гол түлэб һүрэг хонид сооһоо голодоһондо хонидой гаргагдахадал бэлэдхэгдэнэ. Жэл бүри республикымнай ажахынууд мяханай комбинадта 48—50 процент хонидоо дундаһаа доошо хүшэтэйгөөр гү, али туранхайгаар тушаана.

Хурамхаанай районой ажахынуудта бүхы һүрэгэйнь 38 процентнь эхэ хонид һаа, аяар 36,7 процентнь эрье хонид байха юм. Һүрэг соогоо нооһо ехээр үгэхэ эрье хонидые олоор барибашье, «сагаан алта» элбэгээр бэлэдхээгүй. Эндэхид 1989 ондо туд бүреэ 33 килограмм шэгнүүртэй хонидые гүрэндэ тушаажа, хонин бүриһөө 1,53 килограмм (сэбэр утаһанай гарасын хэмжээгээр) нооһо хайшалаа һэн. Хэрбээ продукциинь шанар абажа харабал, бүхыдөө тушаагдаһан хонидойнь 53 процентнь туранхай гэһэн сэгнэлтэтэйгээр абтаа юм. Тиихэдэ абтаһан меринос нооһыень хонин бүхэндэ хубаарилбал, 25 түхэригэй олзо абтаа. Иимэрхүү байдал Хяагтын, Баргажанай болон бусад районуудта ушаранхай.

Тиин гэһээ хони олоор үсхэбэрилдэггүй Тарбагатайн районд эхэ хонидынь бүхы һүрэгэй 53,5 процент болодог юм. Эндэ 11,6 процент эрье хонид үсхэбэрилэгдэнэ. Үнгэрһэн жэл эндэхид туд бүреэ 38 килограмм шэгнүүртэй хони гүрэндэ тушаажа, хонин бүриһөө 1,87 килограмм нооһо (сэбэр утаһанай гарасын хэмжээгээр) хайшалжа абаа һэн. Мүн районой ажахынууд туранхай хони үсөөнөөр тушаажа, меринос нооһо элбэгээр суглуулжа бэлэдхээ юм. Иигээд байхедаа, эхэ хонидые олоор үсхэбэрилдэг ажахы, районууд хэзээдэшье ехэ продукци абажа тушаана.

Мүнөө үедэ республикымнай гүрэндэ тушаадаг бүхы мяханай 20 процентнь хониной мяхан болоно. Саашадаа мяха элбэгээр бэлэдхэжэ, Эдеэ хоолой программа бэелүүлхын тула һүрэгтөө эхэ хонидой тоо толгойе эрид олошоруулхын хажуугаар үүсэлэгдэхээр тушаагдаха хонидойнгоо шэгнүүрые горитойгоор дээшэлүүлхэ болонсбди. Мүнөө үедэ республикымнай колхоз, совхозуудта мяха үйлэдбэрилгые хонин бүхэндэ хубаарилбал, тон бага байха юм. Жэшээлбэл, Хурамхаанай районой ажахынуудта хонин бүхэнэй 8,5 килограмм, Хяагтын районд — 9,0, Хэжэнгын, Захааминай районд — 9,5, Сэлэнгын, Баргажанай, районд оройдоол 10 килограмм мяхан үйлэдбэрилэгдэнэ. Ивалгын, Тарбагатайн, Ахын, Мухар-Шэбэрэй районд 15—17 килограммда хүргэгдэнхэй.

Һүрэгтөө эхэ хонидой тоо толгойе олошоруулха гэбэл, нэн түрүүлэн эрэ хурьгадаа тэрэл жэлдэнь томо болгон тобиржуулаад, гүрэндэ тушааха хэрэгтэй. Тусхайлбал, хоёр-гурбан жэлэй туршада эрье хонидой отаранууд һүрэг эхэ хонидоор һэлгэгдэхэ гэхэ гү, али иимэ аргаар эхэ хонидоо 15—20 процент олошоруулхаар. Хэрбээ эхэ хонидойнгоо тоо толгойе 55 процент гү, али үшөө олон болгоо һаа, бүри олон хурьга абажа, хониной мяхан горитойгоор бэлэдхэгдэдэг болохо һэн.

Мүнөө үедэ хурьгадые абтаһан жэлдэнь шахан таргалуулжа тушааха хүдэлмэри муугаар эмхидхэгдэнэ. Һүүлэй мэдээгээр колхоз, совхозуудта 41 мянган хурьган шахагдажа байнхай. Гэбэшье хурьгадые шахаха технологи нарижуулагдан һайжаруулагдаагүй, тон юрын байха юм. Тиимэһээ шэгнүүрынь ехээр нэмэнэгүй.

Мүнөө республикадамнай хурьгадые шахан таргалуулха талаар баян дүй дүршэлтэй ажахынууд олон. Жэшээлбэл, Ивалгын районой «Заветы Ильича» совхоз, мүн Мухар-Шэбэрэй районой «Искра» колхоз жэл бүри хүндэ шэгнүүртэй хурьга олоор тушаана. Ган гасуур болоһон байгша ондо «Заветы Ильича» совхоз тэжээлэй хоморшье һаань, 500 хурьга шахан таргалуулаад, туд бүреэ 29 килограмм шэгнүүртэйгээр гүрэндэ тушаагаа һэн.

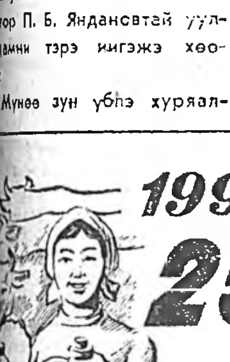
Хурьгадые томо болгон тобиржуулжа, шахан таргалуулха хэрэгтэ һурагшадай үйлэдбэриин бригаданууд ехэ туһаламжа үзүүлнэ. Нёдондо иимэ бригадануудай хүсөөр 114 мянган хурьган шахагдажа тушаагдаа һэн. Һурагшадай үйлэдбэриин бригадануудай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөнэй дүнгүүдые согсолон зэргэлүүлхэдэ, түрүүшын гурбан һуурие Зэдын, Сэлэнгын, Яруунын районой бригаданууд эзэлһэн байна. Нёдондо Ивалгын районой Гильбэрын дунда һургуулиин һурагшад 2000 хурьга шахажа, туд бүриин 33 килограмм шэгнүүртэйгээр гүрэндэ тушаагаа гэхэ гү, али хурьган бүхэнэй шэгнүүрые хоногой 130 граммаар нэмээгээ. Мүн бүхы һүрэгэйнгөө 99 процентые бүрин бүтэнөөр түлжүүлжэ шадаһан байна. Мүнөө республика доторнай хурьгадые даажа абаад шахаха һурагшадай 59 бригада эмхидхэгдэнхэй ажаллана.

Мяха ехээр үйлэдбэрилхэ эрилтын табигдаад байһан мүнөө үедэ үүсэлэгдэхэ хонидоо, илангаяа эрье хонидоо ехэ шэгнүүртэйгээр, туд бүриин 40 килограммһаа бага бэшээр гүрэндэ тушааха гээшэ шухалада тоологдоно. Мүнөө ажахынуудай бага шэгнүүртэй, туранхай хони гүрэндэ тушааһанай шалтагаар 1,5—2,0 мянган тонно хонидой мяхан абтанагүй.

Һүрэг шэнэлхэ эмэ хурьгадые абтахаһаань хойшо хурьгалтарнь һайнаар харууһалха гээшэ зоотехническэ эрилтэнүүдэй нэгэн юм. Тиин республикымнай зарим ажахынуудта һүрэг шэнэлхээр амяарлагдаһан эмэ хурьгад үбэлжэлгын үедэ арайхан ондо орохоор үбһэ тэжээлээр хангагдажа, хододоо доройтонхи бага бэетэй байдаг юм.

Гэхэтэй хамта республика доторнай һүрэг шэнэлхэ хурьга, түлгэнүүдые түлжүүлхэ хоёр технологи нэбтэрүүлэгдэнхэй. Жэшээлбэл, Хориин районой Үдын совхоз 1987 оной намарһаа түлгэнүүдые томодхогдоһон һүрэг болгон бүридхөөд, промышленна аргаар тэнжээнэ. Эхэ хонидой һүрэг шэнэлхэ бүхы эмэ түлгэнүүдынь хоёр бүлэг болгогдоно.

(Түгэсхэлынь 2-дохи нюурта).

1990 ондо үнеэн бүриһөө 2500 килограмм һү һаахын түлөө!

1990 ОНОЙ АВГУСТЫН 20-ной МЭДЭЭН

Районууд	һаагдаһан һүн (килограммаар): Жэлэй эхинһээ үнеэн бүриһөө	Нёдондонойхитой сасуулхада (+) ба (−)	Үнеэн бүриһөө сүүд-хэдэ	Жэлэй эхинһээ хойшо бүхыдөө һаагдаһан һүн нёдондонойхитой сасуулхада (центнерээр) (+) ба (−)
...йто-Байгалай	2075	+ 19	8,5	+ 184
...ибайкалиин	1924	+ 10	8,7	+ 803
...банскын	1896	— 42	8,8	— 2977
...лэнгын	1835	+266	9,3	+ 7596
...дын	1797	+125	8,0	— 3710
...алгын	1729	—203	8,3	— 8769
...риин	1710	+ 98	7,7	+ 3198
...хар-Шэбэрэй	1700	+ 78	7,3	+ 3872
...рбагатайн	1674	+111	6,7	+ 3873
...гарайн	1670	— 13	8,8	+ 686
...рамхаанай	1670	+141	7,3	+ 3297
...руунын	1647	+131	7,7	+ 7121
...унтын	1496	— 87	7,3	— 624
...нхэнэй	1485	— 22	5,7	— 607
...шүүрэй	1425	+ 59	6,0	+ 4055
...хааминай	1416	+ 33	6,1	+ 500
...ргажанай	1407	+107	6,5	+ 4162
...жэнгын	1328	— 15	7,1	— 2606
...ягтын	1218	—406	5,1	+ 3755
Ахын	673	— 68	4,3	— 139
Республика бүхыдөө	1625	+ 24	7,3	+21907

Август һарымнай үшөө нэгэ арбан хоног үнгэржэ, зунаймнай зулгы дулаан хаһа саг улам саашалжал байна. Тиин мүнөө үнеэдэй һү шэмые нажарайхиһаа доошолуулангүй үбэлжэлгэдөө орохо бэлэдхэл илангаяа түрүү ажахынуудта үргэнөөр ябуулагдана. Жэшээлбэл, һаалиин фермэнүүдтэ, малай гүүртэнүүдтэ тэжээлэй цехүүдэй хүдэлмэри һэргээнэ гэхэ гү, али малдаа шанаржуулан буйлуулагдаһан тэжээл бэлэдхэхээр түхеэрнэ. Бурятскагропромсоюзай мэргэжэлтэдэй суглуулжа согсолһон тоо, мэдээнүүдые зэргэсүүлэн харахада, энэ хугасаа соо үнеэн бүриһөө хоногой 7,3 килограмм һүн абтаһан байна гэхэ гү, али нёдондоной энэ үеынхиһөө 400 граммаар бага продукци абтаа. Август һарын хоёрдохи арбан хоног соо илангаяа Хяагтын, Ахын районуудта үнеэдэй һү шэмэ нёдондонойхиһоо хоногой 1—1,3 килограммаар доошолбо. Мүн энэ үедэ Хориин, Түнхэнэй, Мухар-Шэбэрэй, Хэжэнгын, Кабанскын районуудта сагаан эдеэн үрдынхиһаа багаар үйлэдбэрилэгдөө. Үнеэдэй һү шэмээ доошолуулһан ушар юунһээб гэбэл, нэгэдэхеэр, бэлшээридэ ногооной шэмэ шанар доошолхоһоо гадна боргооһо, батаганаан элбэгжэжэ, үнеэдэй бэлшэжэ, һү шэмээ дээшэлүүлхэдэ һаад ушаруулаа. Хэрбээ энэ үедэ һүрэг үнеэдтээ нэмэлтэ тэжээл болгон ногоон конвейер сабшажа эдюулээ һаа, һү шэмэнь эрид доошолхогүй һэн.

Районуудай дүнгүүдые зэргэсүүлэн харахада, үнгэрһэн арбан хоногто сагаан эдеэ үйлэдбэрилхэ талаар нилээд гээгдэлдэ ороод байна. Тусхайлбал, олон районд үнеэдэй һү шэмэ эрид доошолбо. Баунтын районой һаалишад үнеэдэйнгээ һү шэмые 2700 граммаар, Зэдын районд — 170 граммаар, Яруунын районой ажахынуудта — 1,4 килограммаар, Хяагтын районд — 1300 граммаар доошолуулаа гээшэ.

Хэрбээ саашадаа энэл хэбээрээ һү үйлэдбэрилөө һаа, үбэлжэлгын эхилтэр нилээд ехэ хэмжээнэй «сагаан эдеэнэй» хиидэ алдагдахань холо бэшэ. Мүнөөдэрэй гол зорилго юун бэ гэбэл, илангаяа һаалиин малда ногоон тэжээл нэмэлтэ болгон үгэжэ захалха хэрэгтэй. Хэрбээ мүнөө үедэ тэжээл харамнажа, бэлшээридэ ногооной хүрэлсэгүй байхада, малда тэжээл бэлэдхэжэ үгэхэдэ гарзатай гэжэ урдынгаа бодомжоор байха болоо һаа, горитойхон хэмжээнэй продукци абажа үрдингүй алдахамнай бшуу. Гадна малай үбэлжэлгэдэ бэлэдхэдээ нэн түрүүлэн фермэ, гүүртэнүүдэй үбэлжөөндэхи тэжээлэй цех, кухнинуудые түгэс түхеэржэ, бэлэн болгоходо туһатай байха.

Байгша ондо үнеэн бүриһөө 2500 килограммһаа бага бэшэ һү һааха зорилгоёо урагшатайгаар бэелүүлхын тула мүнөө үедэ үнеэдэйнгээ һү шэмые доошолуулхагүйн түлөө бүхы эрга боломжоёо хэрэглэхэ байһамнай ойлгосотой.

АШАГ ҮРЫЕНЬ ЭРИД ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

(Түгэсхэл. Эхинниинь 1-дэхи нюурта).

Бүлэг бүхэндэнь 2,5 мянган түлгэ харууһалагдана. Иимэ бүлэг — комплексыень түд бүрэз гурбан хонишонһоо бүридэһэн хоёр бригада даажа абанхай түлжүүлнэ. Бригадануудта нэгэ-нэгэ трактор, 200—230 гектар хахалагдадаг газар даалгагдана. Тэндээ олон жэлэй ногоо гү, али зелёнко тарихадань болохо. Намартаа октябрь һарын эсэсээр зелёнкоёо сабшажа баал болгон унагаагаад ,поли дээрэһээ суглуулангүй үбэлдөө, хабартаа һүрэгөө бэлшээнэ. Иимэ арга хэрэглэһэнэй ашаар тус ажахын хонишод эмэ түлгэнүүдээ тобир тарганаар ондо оруулжа, дам саашадаа ашаг шэмэтэй хонин болгоно.

Хоёрдохи онол аргыень ВАСХНИЛ-ай Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлгын институдай эрдэмтэд зохёожо, Ивалгын ОПХ-да туршагдаһан байха юм. Тобшолбол, гараһаар 16 һаратай эмэ түлгэнүүд түд бүрэз 53 килограмм, харин хуса түлгэнь 78 килограмм шэгнүүртэй, 7—10 килограммһаа бага бэшэ ноохо үгэдэг байха юм.

Томо мяхалиг бэетэй түлгэнүүдые олошоруулхын тула нэн түрүүлэн хурьгадаа тусгаар шэлэжэ абана. Мүн эхэһээ амяарлагдаһаар 6 һаратай болоторнь, мүн үбэл-хабарай сагта һайнаар, шанартай хоолтой тэжээл дээрэ адуулна. Һүүлэй жэлнүүдтэ Ивалгын ОПХ-да, Хориин районой Үдын, «Георгиевский» совхозуудта хэгдэһэн туршалгын дүнгүүдые элирүүлхэдэ, энэ технологи ехэ ашаг үрэтэй байһые харуулна. Тиимэһээ түлгэнүүдые түлжүүлхэ эдэ технологинууд саашадаа үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэхэ ёһотой.

Хонидой үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри саашадаа гуримшуулагдаха, эрдэмтэдэй зөөхэйжэ тодорхойлһон тусхай гуримаар ябуулагдаха ёһотой гэһэн тобшолол хээбди. Республикадамнай 1988 ондо бүхыдөө 120 мянган хонитой долоон ажахын үндэһэ һүүри дээрэ научно - үйлэдбэриин «хони үсхэбэрилхэ» гурим байгуулагдаа һэн. Энээниие хүдөө ажахын эрдэмэй Россин академиин Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлгын институдай эрдэмтэд хүтэлбэрилнэ. Һүүлэй жэлнүүдтэ энэ гуримай колхоз, совхозууд хонидойнгоо ашаг шэмые горитойгоор дээшэлүүлһэн байна. Саашадаа республикымнай бусад ажахынууд энэ гуримай технологиие үргэнөөр нэбтэрүүлхэ болоно.

Минеральна элдэб бодосуудаар элбэг тэжээлээр хонидоо хангаха гээшэ шухала болонхой. Илангаяа белогоор элбэг тэжээл ехээр бэлэдхэхын тула «Белок» гэһэн программашье зохёогдонхой. Тусхайлбал, тэжээлэй ургамалнуудай тарилга үргэдхэхэдөө, нэн түрүүлэн донник, хүсы ногоо, рапс ехээр таридаг болохо ёһотойбди. Мүнөө иимэ программын зохёогдонхойшье һаа, малай тэжээлдэ белок дуталдаһан зандаа.

Хонидой ашаг шэмые үбэлжэлгынь шье үедэ дээшэлүүлхэйн тула һайн шанартайгаар тэжээл бэлэдхэхэ болонобди. Ветеринарна лабораториин хэһэн шалгалта, шэнжэлгын дүнгүүдые согсолон харахада, нёдондо үбһэнэй 46,1 процентнь, силосэй—47 процентнь муу шанартай гэжэ элирүүлэгдэһэн байна.

Байгша ондо сагай уларил тоггууригүй байна ха юм. Тиимэһээ энэ байдалые хараада абажа, хонишод һүргөө тэжээл һайн шанартайгаар бэлэдхэжэ абаха зэргэтэй.

Һүүлэй жэлнүүдтэ хонидой халдабарита үбшэнһөө гарзалха ушар һургаггүй үсөөрөө. 1979 онһоо хойшо бруцеллез үбшэн үгы болоо.

Гэхэтэй хамта хонидой элдэб үбшэнүүд үбдэхэ ушарнууд огтолон усадхаха тушаа хэгдэжэ байһан хэмжээ ябуулганууд ашаа үшөөл хүсэд харюулдахагүй. Юуб гэхэдэ, энэ талаар мүнөө үеын эрилтэдэ өөрөр эрхимэжэ үшөөл шаданагүйбди.

Республика соо үйлэдбэриин «Бурятское» нэгэдэл, районуудтахи тусхай 13 предприяти, кооперативууд адууһа малай, тэрэ тоодо хонидой үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри ябуулна. Забайкалиин үүлтэрэй буряад түхэлэй эгээл һайн хонид үүлтэртэ гэжэ тусхай нэрэтэй болоһон Борьёогой болон Загаһатын совхозуудта, ажахынуудай 15 тиимэ фермэдэ үсхэбэрилэгдэнэ гэхэ гү, али тэндэ бүхы һүрэгэй 15 процентнь суглуулагданхай. Саашадаа Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ, «Знамя Ленина» колхозуудай хониной фермэнүүд үүлтэртэ мал үсхэбэрилдэг нэрэ зэргэтэй болохоор бэлдэжэ байна.

Үүлтэртэ мал үсхэбэрилдэг ажахынууд болон фермэнүүдтэ ноохо һайнтай тобир томо хонидые шэлэн абажа үсхэбэрилхэ, һайн үүлтэрэй хонидой түл — хурьгад, түлгэнүүдые зүбөөр түлжүүлхэ хэрэгтэ анхаралай һайса хандуулагдадаг болоһоной ашаар тэндэ ноохоной сэбэр утаһанай гараса ехэ болоо. Жэшээнь, нёдондо товарна ажахынуудта хонин бүхэнһөө хайшалагдаһан ноохоо 1,66 килограмм сэбэр утаһанай гараһан һаань, үүлтэртэ хонидые үсхэбэрилдэг ажахынуудта тэрэнь 2,05 килограмм болоо. Мүн һайн үүлтэрэй хонидтой ажахынуудта нүгөөдүүлдэ орходоо олон хурьгад абтахаһаа гадна, тэдэнь шэгнүүршье ехэтэй байдаг.

Үүлтэртэ хонидые үсхэбэрилдэг ажахынууд һүүлэй гурбан жэлдэ 44,1 мянган хурьган хуса болон түлгэнүүдые колхоз, совхозуудта худалдаа.

Гэбэшье бүхы дээрээ үүлтэртэ хонидые үсхэбэрилдэг тусхай зарим фермэ, отаранууд үшөөл бирагүйшэг үрэ дүнгүүдтэй. Хориин районой Анаагай, мүн Сэлэнгын совхозуудта хонин бүхэнһөө оройдоол 1,4—1,5 килограмм сэбэр утаһатай ноохо абтана. Хориин районой «Георгиевский» совхозой үүлтэртэ нэрэтэй отарануудайнь хонидой 73 процентнь ноохоороо хоёрдохи классай байха юм. Иигээд ерэхэдээ үүлтэртэ мал үсхэбэрилдэг ажахынууд, фермэнүүд бүхы һүрэгые һайжаруулха талаар мүртэй нүлөө үзүүлнэгүй.

Илгагдажа үзэгдэһэнэй ёһоор харахада, бүхы һүрэг соохи элитнэ болон нэгэдэхи классай хонид 38,5 процент болоно. Аяар 45,3 процентнь хоердохи классай хонид байха юм. Хонидой үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэриин һүүлэй арбаад жэлдэ мүртэй урагшаа ябаагүйнь эндэһээ элирнэ.

Бүри 1984 онһоо хойшо кавказай мяха-ноохото, мүн австралийска, алтайн болон бусад үүлтэрэй хонидые манай эндэхи хонидтой холижо үсхэбэрилхэ талаар хэгдэжэ байһан хүдэлмэримнай гол түлэб ноохоной сэбэр утаһанай гарасые зарим тэды ехэ болгобошье, мяха үйлэдбэрилгые дээшэлүүлнэгүй.

Энэ юун дээрэһээ болоноб гэхэдэ, колхоз, совхозуудта жэл бүри һайн үүлтэрэй тоотой 34—39 мянган эмэ хурьгад, түлгэнүүд үсхэбэридэ табигдабашье, тэрэнһээнь өөдэтэй ашаг үрэ гаранагүй. Ушарынь юуб гэхэдэ, тэдэ хонид бусад һүрэгтэл тон адляар эдеэлүүлэгдэнэ бшуу. Тиигэжэ байхада үүлтэртэ хонид яагаад өөдэлхэб даа. Хориин, Зэдын, Сэлэнгын районуудта жэлтэй болоһон түлгэнүүдынь тус тустаа 17—24 килограмм татадаг. Иимэ хонид яагаад һайн түл үгэхэ юм? Энээнһээ боложо, жэл бүри 110 мянган түлгэнүүд түл үгэнэгүй, тэдэнь үшөө дахин үбэлжүүлэгдэжэ, зуһагтаал хурьгална бшуу.

Жэшээнь, 4 һаратай хурьгадай тус бүридөө 16—18 килограмм татажа, жэлтэй болоһон түлгэнүүдэй арай гэжэ 26 килограммда хүрэжэ байхагээшэнь яашье таарахагүй. Саашадаа 4 һаратай хурьгадые тус бүридэнь 25 килограмм, жэлтэй түлгэ бүхэниие 36—38 килограмм, зуһагуудые 40—45 килограммда хүргэхэ ёһотойбди гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэнэ.

Саашань тэрэ эхэ хонидһоо хурьгадай үсөөн абтадагай шалтагаан тушаа тогтожо хэлээ. Жэлһээ жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө оройдоол 75—77 хурьгад абтана гэхэ гү, али тэдэнэй 20 гаран процентнь түл үгэнэгүй. Хонидой саг соогоо хүсэ шадал абажа шадаагүй, техник-үрэжүүлэгшэдэй, илангаяа ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй зүгһөө ямаршье хиналта хэхээ болишоһон дээрэһээнь иимэ байдал тохёолдоно. Зарим хонишод хүнэй харагүйдэ һүрэг соогоо хусануудые табижархёод, искусственна үрэжүүлгэ хэгдээ гэжэ мэдээ үгөөд һуудаг.

Иигэжэ байхада хонидой үүлтэр яагаад һайжаруулагдахаб? Хурьгад олоор абтахаб даа. Тус бүридөө жэлдээ 7,66, 6,6 килограмм ноохо үгэдэг австралийска, хойто-кавказай үүлтэрэй хусанууд республикада олон асарагдана. Тэдэнэй үрөөр жэл бүри бүхы эхэ хонидой 78,8 процентнь үрэжүүлэгдэнэ гэжэ тоологдоно. Удаан болзорто хэрэглэгдэхээр хүргэгдэһэн үрөөр баһал олон хонид үрэжүүлэгдэнэ.

Теэд эхэ хонидые искусственна аргаар үрэжүүлһэнэй хэрэг бии гү? Энээниие хэрэглээбди гэжэ бэеэ мэхэлнэ бэшэ гүбди гэжэ зариман хэлэдэг болонхой. Үнэндөө, эрхим үүлтэрэй хусануудай үрэ хэрэглэжэ, һүрэгэй шанарые һайжаруулха нэгэл зам—искусственна үрэжүүлгэ болоно.

Зарим ажахынуудта хонишодоор дайралдаһан лэ, харюусалгагүй хүнүүдые табидаг дээрэһээнь хонид, хурьгадай олоор гарзалха ушар үзэгдэнэ. Мүнөө колхоз, совхозуудта хүдэлжэ байһан 5840 хонишодой 1478 хүниинь нэгэнһээ гурба хүрэтэр жэлэй туршада хүдэлжэ байһан зон. 2310 хүниинь гурбанһаа арба хүрэтэр жэлдэ хүдэлжэ байна. Бүхы хонишодой хахадһаа һураггүй олонхинь 30-һаа 50 хүрэтэр наһатай зон.

Ажахы бүхэндэ түрүүшүүлэй хажууда ахир бага үрэ дүн түйладаг хонишод олон. Хяагтын районой Ехэ-Нугын совхоздо энээнһээл боложо, энэ жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө оройдоол 54,9 хурьган түлжүүлэгдээ. Иимэ жэшээнүүд Баргажанай, Бэшүүрэй, Хурамхаанай районуудта үсөөн бэшэ.

Дүршэлтэй бэрхэ хонишодой гээгдэгшэдые шефтээ абажа туһалха, заабари, һургаал үгэхэ, урагшань татаха хэрэгые үргэнөөр дэлгэрүүлхэ шухала. Эрхим механизаторнууд, жолоошодые дуратай һаань, хонишон болгожо, арендэдэ оруулха, кадрнуудые зүбөөр шэлэжэ табиха хэрэгтэ үдэр бүриин анхарал хандуулха ёһотой.

Хонишодой мэргэжэл шадабарые дээшэлүүлхэ, һургаха, классностиень ехэ болгохо, хүдэлмэриинь, ажаһуудалайнь эрхэ байдалые һайжаруулха гэхэ мэтэ асуудалнууд заатагүй шиидхэгдэхэ зэргэтэй. Худалдаа наймаанай, медицинын, соёлой, ажаһуудалайнь хэрэглэмжэ хангалгые эрид һайн болгохо шухала.

Тиигэл һаа, хонишоной мэргэжэлдэ хүнүүд, илангаяа залуушуул дуратай болохо байна.

Элидхэлэйнгээ түгэсхэлдэ нүхэр Кауров хонишодой ажалай мүнөө үеын шухала зорилгонууд тухай тогтожо хэлээ. Нэн түрүүн ноохо гүрэндэ худалдаха энэ жэлэй, мүн бүхы табан жэлэй хэлсээтэ даабаринуудай дүүргэлтэ шахардуу болоод байна гэжэ тэрэ тэмдэглэнэ. Колхоз, совхозуудай ноохо худалдаха дүрбэн жэлэйнгээ. даабарие дүүргээшье һаань, бүхы табан жэлэй түсэбтэ үшөө 356 тонно ноохон дутуу байна. Энээниие хүсэлдүүлхын тула хүн зоной хубиин ажахынуудһаа ноохо худалдажа абаха хэрэгтэй болоно.

Ерэхэ жэлдэ хурьгадые олоор абахын тула эхэ хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхэ хүдэлмэриие эмхитэй һайнаар үнгэргэхэ шухала. Олохон районуудта энэ кампани августын 20-һоо хойшо эхилээ. Бүхыдөө 660 мянган эхэ хонид, түлгэ зуһагууд үрэжүүлэгдэхэ ёһотой. Хүдэлгэгдэхэ 99 пунктын зариманиинь үшөө бэлэн болгогдоогүй, олохон ажахынуудта эхэ хонид, хусануудынь ёһоор хүсэ шадал абаагүй гэжэ шалгалта харуулна. Илангаяа хаа хаанагүй бэлшээриин ногооной элбэгээр ургаһан үедэ урдынхидал хонидоо һайнаар таргалуулжа баһал шадаагүй, искусственна үрэжүүлгые муугаар үнгэргэхэ болоо һаамнай, яашье хүлисэшэгүй гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ.

Иигээд бүри үбэлжэлгэдэ бэлдэх рииие үргэн дала ябуулха саг ерэбэ. эхилэгдэһэн хонидо хашаа байрануудые, дой һууха гэрнүүд барижа дүүргэхэ, ху ень һэльбэн заһабар на. Энээнтэй хамта жээлэй нөөсые шада болгохын тула үдэр хы хүсөө элсүүлэн хэрэгтэй болоно.

Саашань тэрэ энэ да ажахые эрхилгын ческа онол арганууд лай эмхидхэл нарижа жаруулгын ямараар лэгдэжэ байһан түл хоноор тогтоо. Мүнөө ликын бүхы хонишод подрядай, мүн олон шод гэр бүлын арга рилсаанай гуримаар Тиигэжэ тэдэнэр хо ханай, ноохоной өө сэнгые хямдаруулна бүтээсыешье дэ Энэ хүдэлөөн саашад ашаг үрэтэй, үргэн болохо зэргэтэй гэжэ шэ хэлэбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: (зүүн гарһаа) Бэшүүрэй районой Охин-Булагай совхозой хонишод Тугулдуров, С. Л. Алексеев, Хэжэнгын совхозой Б. П. Хажеев, Ивалгын ОПХ- Жанаева, В. Б. Эрдынеев.

ЭЛИДХЭЛ ТУШАА ҮГЭ ХЭЛЭЛГЭ

Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ, Социалис Ажалай Герой А. П. КАЛАШНИКОВ:

— Манай ажахыда хони үсхэбэрилхэ һалбаримнай анханһаа ашаг олзотой байгаагүй. Тусхайлбал, арбан жэлэй саада тээ хамагһаа гарзатай энэ һалбарияа хүгжөөхэ тухай правленидэ хэлсээ һэмди. Абаһаар хони үсхэбэрилгээ усадхаха дурадхалнуудшье ороо һэн. Теэд энэ һалбариин орондо шэнэ юу байгуулхабибди. Бодомжолходомнай, бүришье ехэ гаргашатай байхаар һанагдажа, олон онол арга хэрэглэжэ эхилээбди. Абаһаар хүшэр һэн. Бүхы амжалта газарһаа һэмнай даа. Тиин бидэ газарайнгаа ашаг шэмые дээшэлүүлһэнэй ашаар түрүүлэн үбһэ тэжээл ехээр бэлэдхэжэ абахые шиидээбди. Удаань кадрнуудай асуудал харагдаа ааб даа. Һүрэг хониднай үбэлжэлгын үедэ хүсэд хүрэхөөр үбһэ тэжээлээр хангагдадаг болоходоол үхэл гарзань хорожо, түл түрэсэнь дээшэлээ. Мүнөө бидэ бүхыдөө 4 мянган гектар бэлшээритэйбди. Энэ газараймнай ургаса һүрхэй һайн бэшэ. Гэбэшье колхозойнгоо һалбари бүхэниие ашаг олзотой болгохоор хүдэлмэрээ эмхидхэхэдээ, анханда гарзатай хони үсхэбэрилгээ гэхэ гү, али һүрэг хонидойнгоо тоо толгойе үсөөрүүлэнгүй, эхэ хонидыень улам олошоруулаабди. Юрэдөө хонин һүрэгөө үсөөрүүлжэрхёод арад зоноо юугээр, ямар эдеэ хоолоор хангахабибди.

Энэ һалбарияа хүгжөөхэдөө дам саашадаа үүлтэрыень һайжаруулха хүдэлмэрээ үргэнөөр ябуулжа захалаабди. Бидэ районой гү, али үүлтэртэ малай гүрэнэй предприятинуудай мэргэжэлтэдэй туһаламжа хүлеэжэ байнгүй, өөрынгөө мүнгэ зөөреэр һайн үүлтэрэй хусануудые худалдажа абаад хэрэглээбди. Энээнэй удаа хонидоймнай ноохоной гараса дээшэлээ.

Манай ажахыда хонишод тэжээл бэлэдхэдэггүй, колхозһоо худалдажа абаад гаргашалдаг. Мүнөө хонин бүхэн үбэлжэлгын үедэ 2,2 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй үбһэ тэжээлээр хангагдана. Эндэ мүнөө Хакасай онол арга тухай хэлээ. Һонин байна. Шэнжэлхэ, туршахал хэрэгтэй. Үбэлэй бэлшээри ашагтай ааб даа.

Манайда гансашье үнеэдтэ бэшэ, мүн хонидтошье тэжээлынь шанаржуулаад үгтэдэг. Хонишоной ажал хүндэ. Тиимэһээ бидэ үбэлэйнь байрые уужамаар, бульдозертой тракторай орохоор баринабди. Хабартаа бульдозероор шэбхыень түлхижэ гаргахада зохид ха юм. Мүн хонидоо байра сооньуһалха түхеэрэлгэнүүдые тодхожо байнабди.

Бидэ хурьгадай ноохо хайшалнагүйбди. Хэрбээ урдандаа физическэ шэгнүүрээр 3 килограмм ноохо хонин бүриһөө абадаг һаа, мүнөө сэбэр утаһанай гарасын хэмжээгээр эдэ шэнээн «сагаан алта» хайшалнабди. Манай зорилго гэхэдэ, абтаһан ноохомнай гансашье орон соогоо бэшэ, мүн хилын саанашье үндэрөөр сэгнэгдэхэ ёһотой гэһэн уряа доро ажалаа ябуулнабди.

Хориин районой Үдын совхозой ахамад зоотехник Л. С. ХАШИТОВ:

— Манай ажахын гол һалбари—хонин ажал болоно. Жэшээнь, совхоздо жэлдээ абтадаг бүхы продукциин 70 гаран процентнь хонин һүрэг үсхэбэрилгэһөө оруулагдана.

Байгша ондо энэ һалбаридамнай муу бэшэ үрэ дүнгүүд түйлагдаа. Зуун эхэ хонин бүриһөө дунда зэргээр 94 хурьган түлжүүлэгдээ, хонин бүхэнһөө 4 килограмм ноохон хайшалагдаа. Совхозой түрүү хонишон Ажалай Алдар Солын бүхы гурбан шатын орденто Г. М. Бимбаевтан зуун эхэ хонин бүриһөө 130 хурьга абажа томо болгоо.

Һүүлэй жэлнүүдтэ Буряадай хүдөө ажахын институдай эрдэмтэдтэй, хүршэ Шэтын областиин түрүү ажахынуудай мэргэжэлтэдтэй нягта холбоо барисаатай боложо, хонидойнгоо үүлтэр һайжаруулха, ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ талаар горитой хүдэлмэри хэнэбди. Һайн үүлтэрэй хусануудые худалдажа абаад, тэдээнһээ абаһан үрөөр тэрэ үдэртэнь автомашинаар зөөжэ, хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлдэг болообди.

Гадна Хакасай хонишодой жэшээгээр түлгэ, зуһаг эрьенүүдые тусгаар хорёологдоһон бэлшээридэ адуулдаг, хотонууд соо хонуулдаг болообди. Мүн һүүлэй хоёр жэлдэ хонишодоймнай бригаданууд арендэнэ харилсаанай ёһоор хүдэлнэ.

Байгаалиин, сагайшье уларилай хүнгэн бэшэ эрхэ байдалда байдагшье һаа, имагтал дээрэ хэлэгдэһэн хэмжээнүүдые бэелүүлжэ шадаһанай ашаар энэ һалбариин үрэ дүнгүүдые дээшэлүүлээбди.

Гэбэшье хонин ажалда дутуу дунда юумэн, шиидхэгдээгүй асуудалнууд олон. Зуутан хонишоднай үшөөл үсөөншэг (оройдоол 5 бригада) байһаар. Нүгөө талаараа хонишодой гэр бүлын, арендэнэ подрядта гүйсэд орожо хүдэлхэ гэхэдэнь, багахан гар үзүүрэй техникэ, барилгын элдэб хэрэгсэлнүүд дуталдажа, энэ хэрэгые гэдэргэ татана.

ВАСХНИЛ-ай Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлгын институдай хони үсхэбэрилгын лабораториие даагша Ю. М. НАГАЕВ:

— Урда жэлнүүдтэ хонин һүрэгэймнай олошоруулагдахада, илангаяа хуурай талата, мүн талата зонодо оршодог ажахынуудай бэлшээри үндэһөөрөө муудажа, элһэндэ дарагдажа захалһан байгаа. Тэрээнһээ уламжалан хонидой тоо толгойе байгаалида хоро хүргэхэгүйгөөр нэгэл хэмдэнь хүргэжэ тогтоохо тухай шиидхэбэри абтаа һэн. Хонидой тоо толгойе нэгэл хэмдэнь тогтооходоо үүлтэрыень һайжаруулһанай ашаар лэ ашаг шэмыень дээшэлүүлхэ болоно.

Абаһаар хонидойнгоо ашаг шэмые яагаад дээшэлүүлхээ мэдэнгүй һүрэгөө үсөөрүүлэгшэд мүнөө хүндэхэн байдалда ороод байна. Жэшээлбэл, Яруунын, Түнхэнэй районуудта хонидынь эрид үсөөрүүлэгдэжэ, илангаяа хүдөө ажахыдань ехэ хохидол ушаруулагдаад байна.

«Хони үсхэбэрилхэ» гэһэн научно-үйлэдбэриин гуримай үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэхэһээ хойшо эндэ ородог ажахынуудта хонидойнь ашаг шэмэ эрид дээшэлээ. Тобшолбол, эрдэм үйлэдбэри хоёрой хоорондо нягта холбоо байгуулхадал иимэ дүн түйлагдана гээшэ.

Байгша ондо манай институдай ажахыда үүлтэртэ хонидой выставкэ-аукцион түрүүшынхиеэ эмхидхэгдэжэ үнгэргэгдөө һэн. Тиин эндэ республикымнай ажахынуудай түлөөлэгшэд үсөөн байжа, аукциондо табигдаһан һайн үүлтэрэй бүхы хонидыемнай хүршэ областьнуудай түлөөлэгшэд худалдажа абаа.

Манай институдта һүүлэй үедэ шэнэ туршалганууд үргэнөөр хэгдэнэ. Илангаяа сэбэр үүлтэрэй хони олошоруулха талаар хэгдэһэн туршалгын дүнгүүд найдамтай байгаа. Саашадаа БурНИИСХ-эй эрдэмтэд Забайкалиин үүлтэрэй буряад түхэлэй хонидой ашаг шэмын арга боломжые хүсэдөөр хэрэглэхэ шэглэлтэйгээр ажаллана.

Баргажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой ахалагша хонишон Социалис Ажалай Герой Д.-Н. Б. СУНДУЕВ:

— Хэн хонишоной жэл соо ямараар хүдэлһэниинь мүнөө тобойсо харагдажа байна. Теэд бүхы дээрээ республикымнай хонин ажал 300 гара мянган түхэриг гарзатай гараа гэжэ элидхэлшын хэлэхые шагнахада, бүхэли жэл соо шадалаараа оролдожо, өөдэ нара харангүй хүдэлһэн хүнүүдтэ урмаяа хухархаар. Хонин ажалые зүбөөр эрхилжэ шадаа һаа гарзатаха ёһогүй байгаабди.

Минии һанахада, энээндэ хонишод зэмэтэй бэшэ. Харин ажахынуудай, районуудай, республикын хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд зэмэтэй. Эгээл хүшэр хүндэ ажалтай хонишодто ямараар ханданаб, тэрэнэйнь хойшолон, харюу энэл харагдажа байна бшуу. Һүүлэй үедэ хонишодто, хонин ажалда анхарал эрид һулэдхэгдээ. Һүһаалияа дээшэлүүлгэты гэжэ һаалишадтай ходол суглаа зүблөө үнгэргэжэ, тэдэнэй дунда мүрысөө эмхидхэжэ байдаг. Харин энэ талаар хонишод оройдоо мартагдашанхай гэхэдэ алдуугүй.

Үнэндөө, хонишод гээшэмнай жэлэй ямаршье сагта, ямаршье уларилтай үедэ ходол хээрэ, байгаалиин бэрхэшээлэй урдаһаа гансаараа тулажа гарадаг ха юм даа. Үглөө ямар үдэр болохоб, хонидоо адуулхадамнай зохид һалхи шуургагүй, аадар бороогүй үдэр байһай даа гэжэ бурхандаа зальбарһаар унтахаш.

Хонишондо өөртөөл найдахаһаа бэшэ юумэн үгы. Теэд ядахын сагта хонидой бэлшээри дээрэ һайн зуһалан, намарзаан гэхэ мэтэшье түхеэрэгдэнэгүй. Энээн тухай суглаан, зүблөөнүүд дээрэ гоё-гоё хөөрэлдөөн болоод лэ саашадаа юушье үгы, үнеэхил хуушан муу байдалнай тэрэ зандаа.

Арендэдэ орохо хэрэгтэй гэнэбди. Энээниие бодомжотой зүбөөр хэрэглэжэ шадаа һаа, ашэ үрэ гараха. Хонишодшье бүхы юумэнэйнгээ бодото эзэд болохо һэн. Харин мүнөө манайл хонид, үхэрнүүдэй мяха досгуур сэнгээр худалдажа абаад, килограммынь аяар арбаад түхэригтэ колбаса болгоод, мандаа асаржа худалдана ха юм. Үшөө тиигээд хубиингаа ажахыһаа мяха ехээр тушаагты, тиигээ һаатнай, элдэб эд товар худалдахабди гэжэ хашаха юм. Бүхы наһаараа хүдэлөөд лэ юушьегүй һалаха саг боложо байна.

Манай бригада хонидой түл абалгаар, ноохо хайшалгаар энэ дүүрэхээ байһан табан жэл соо хоёр түсэб дүүргээ. Жэшээнь, энэ жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө дунда зэргээр 152 хурьга түлжүүлээ, хонин бүхэнһөө 4,5 килограмм ноохо хайшалаа, хурьган бүхэнһөө 20 үлүүтэй килограмм шэгнүүртэйгээр эхэһээнь һалгаагаабди.

Эндэ хонидой ноохо хайшалга тухай хэдэн үгэ хэлэхээр. Бүхэли жэл соо оролдожо ургуулһан, «сагаан алтан» гэдэгээ ехэл һаланаар, хайша хэрэгээр абажа, горитойхон ашаг олзоёо алданабди. Хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй гэмээр лэ энэ хүдэлмэри иимэ муугаар эмхидхэгдэнэ. Миил ёһо дүүргэжэ, бага үхибүүдые суглуулаад, энэ кампаниие үнгэргэхэдэнь ноохон муугаар хайшалагдана, хонидой арһан эдаагдажа, стологдожо, тэдэнь бүхэли зундаа зобоно, өөдэлнэгүй, Иимэ байдалда эсэс табиха саг ерээ.

Хэжэнгын районой Загаһатын совхозой ахамад зоотехник: А. А. ХАДАНОВ:

— Манай ажахы нэгэ талаһаа Яруунын районой, нүгөө талаһаа Шэтын областьтой хиллэдэг. Тиин һүүлэй жэлнүүдтэ Яруунын районой «Коммунизм», «Победа» колхозууд һүрэг хонидоо үсөөрүүлжэ, захалба. Харин Шэтын областиин «Россия» колхоз хони үсхэбэрилхэ һалбарияа огтолон үгы хэбэ. Иигээд байхадань манай ажахы һүрэг хонидоо улам олошоруулжа байнхай. Үнэн дээрээ Загаһатада хони үсхэбэрилхэнь хүшэр юм. Намартаа эртүүр хүйтэржэ, хабартаа оройтон дулаарна.

Һүүлэй жэлнүүдтэ гэхэ гү, али «Хони үсхэбэрилхэ» гэһэн научно-үйлэдбэриин гуримда орохоһоо хойшо хонидоймнай ашаг шэмэ дээшэлээ. Жэшээлбэл, ажахымнай хонин бүриһөө ноохо ехээр хайшална гэхэ гү, али республикын дунда зэргын хэмжээе ахижа гараа. Манай ажахы үүлтэртэ хони үсхэбэрилхэ шэглэлтэй совхоз гээшэ ааб даа. Тиин бидэндэ һайн үүлтэрэй хуса байхагүйл. Хаанаһаа Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо шэнэ ондоо үүлтэрэй хусанууд бии болоо гээшэб? Энэ ажахы научно-үйлэдбэриингшье гуримда ородоггүй ха юм.

Ивалгын ОПХ-да үнгэргэгдэһэн выставкэ-аукцион тухай зүб хэлээ. Үнэн дээрээ энэ аукционой үнгэргэгдэхые хүн дуулаагүй байгаа. БурНИИСХ республикын ажахынуудта выставкэ-аукцион тухайгаа мэдээсээгүй. Саг соогоо дулаагүй байһандаа, эндэ ерэжэ шадаагүй гээшэбди. Жэшээлбэл, Захааминай районой Михайловкын совхозой директортэй тэндэ уулзахадамни, тушаан боложо эндэ ерэһэнээ хэлээ һэн. Тэрэ тус выставкэаукционһоо хэды хуса худалдажа абаа. Саашадаа энэ дутагдал дабтагдаха ёһогүй. Хэрбээ выставкэ-аукцион үнгэргөө һаа, урид өөһэдынхидтөө мэдээсэхэ, уряал хүргэхээ бү мартыт. Һайн үүлтэрэй хонидые абаһаар республикынгаа ажахынуудта худалдахые эрмэлзэдэг байгыт гэжэ БурНИИСХ-эй эрдэмтэдые уряалха байнаб.

Шэтын областиин Краснокаменска районой Карл Марксын нэрэмжэтэ племзаводой ахамад зоотехник Л. В. ЗОЛОТИЛОВ:

— Хонин һүрэгые зүбөөр үсхэбэрилхэ, энэ һалбариһаа ашаг үрэ ехээр абаха хэрэг гансашье эрдэм ухаанай түйлалтануудые, шэнэ технологи гэхэ мэтые хэрэглэһэнһээ дулдыхагүй. Мүн эндэ хонишодой урданай баян дүй дүршэл, нютагай эрхэ байдалые хэрэглэхэ гээшэ баһал ехэхэн удха шанартай.

Хонин гээшэмнай өөрын онсо түхэлтэй, шуһа мяхатай, бэе махабадтай амитан ха юм. Энээниинь хараада абангүй, али нэгэ технологи, биотехнологи хэрэглэхэдэ һайн ашаг үрэ абтахагүй. Жэшээнь, хурьгадые хоёр һаратай болоходонь, эхэһээнь һалгаахада һайн гэжэ зарим эрдэмтэд, мэргэжэлтэд дурадхадаг. Энэмнай одоол бодолгүй ябадал болохо. Хайшан гээд нэрэй хурьгад эхын һүгүйгөөр өөдэлхэ юм?

Искусственна аргаар үрэжүүлгэ хэхэдээ эхэ хонидые хусануудһаа амяарайнь байлгадаг гээшэбди. Теэд хусын үнэр абаагүй, тэдэниие дүтэ харагүй байхадаа хонид яагаад түргэн ототой болохоб даа. Энэмнай амиды амитан ха юм. Тэрээн шэнги, үрэжүүлэгдэһэн, үрэжүүлэгдээгүй эхэ хонидые амяарайнь байлгахада баһал муу. Тэдэ суггаа байгаа һаа, бэе бэеһээ үнэрөө абалсаад, атаархажэ, түргэн ототой болодог байна.

Ондоо тээһээ асарагдаһан, жэшээнь, австралиин һайн үүлтэрэй хусын үрэ хэрэглэжэ, һүрэгэй шанарые, илангаяа ноохыень һайжаруулха гэдэгнай муу бэшэ. Энээниие баһал болгоомжотойгоор, бодомжотойгоор хэрэглэхэ шухала. Бидэ нютагайнгаа эрхэ байдалда тааран шэрхи, мяха, ноохо ехэтэй хонидой угайнь һайн шэнжэ түхэлые алдаха ёһогүйбди.

Буряадай хүдөө ажахын институдай кафедрые даагша, доцент Н. В. СТАРИКОВ:

— Үнгэрһэн жэлнүүдтэ хони үсхэбэрилгэдэмнай тиимэ эрид хубилалта болоогүй. Хуушанайнгаа технологи баримталан ажаллахадаа хонидой ашаг шэмые дээшэлүүлнэгүйбди. Республикымнай ажахынуудта эмэ түлгэнүүдые, хуса болохо эрэ түлгэнүүд һайнаар түлжүүлэгдэнэгүй. Илангаяа үбһэ тэжээлэй хомор дээрэһээ һүрэг шэнэлхэ түлгэнүүднай үбэлжэлгын үедэ доройтожо улам муудана. Тиимэ тула гараһаар 17—18 һаратай болоторнь һайнаар харууһалха эрилтэ табигдана.

Түлгэдэнь гү, али зуһагтань хурьгалуулхада ашагтай гү? Хониной наһан бага. Тиимэһээ түлгэдэнь түл абаа һаа, дээрэ гэхэ байнаб. Хэрбээ зуһагтаа хурьгалаа һаа, голодоһондо гаргагдатараа оройдоол гурба дахин түллэхэ ха юм.

Хони хэзээ үрэжүүлбэл һайн бэ? Манай хэһэн шалгалтын дүнгөөр сентябрь, октябрь һарада үрэжүүлхэдэ таарамжатай. Энэ үедэ эхэ хонид олооророо ототой болонхой байдаг шуу. Хонидой олооророо эхирлэхын тула үрэжүүлхэһээ гурбан недели урид зеленкын полидо бэлшээхэ хэрэгтэй.

Кадрнууд тухай. Шадабаритай мэргэжэлтэдые һурган бэлдэхэ хэрэгтэй. Мүнөө хүдөө ажахын институдта экономикын факультедһээ бэшэ бусадтань һураха дуратайшуул үсөөрөө. Ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд хүбүүд, басагадые манай институдта һурахаар эльгээхэдээ, шэлэдэг, хөөрэлдэжэ, ямар мэргэжэлдэ дуратай байһыень тодорхойлдог байгыт гэхэ байнаб. Юуб гэхэдэ, эрдэм мэдэсээр һула залуушуул нэгэдэхи сессиин эсэс болотор һураад, саашань үргэлжэлүүлхэ аргагүйдэхэдөө орхижо ошоно. Гадна ажахынуудай мэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэдэй мэргэжэл шадабари дээшэлүүлхэ саг тулаа. 10—15 жэл соо курсда һуража, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлээгүй мэргэжэлтэд, хүтэлбэрилэгшэд республикадамнай захаһаа олон. Иимэ хүнүүд хони үсхэбэрилгээ хурдадхалгын замаар хүгжөөжэ бирахагүйл даа.

Хэжэнгын совхозой ахалагша хонишон-арендатор Б. П. ХАЖЕЕВ:

— Бидэ хоёр жэлэй саана гэр бүлөөрөө арендээр орожо, 600 эхэ хонидые даажа абаа һэмди. Байгша ондо зуун эхэ хонин бүриһөө 122 хурьга түлжүүлжэ, хонин бүхэнһөө 4,1 килограмм ноохо хайшалаа, хурьган бүхэниие 20 килограмм шэгнүүртэйгээр эхэһээнь һалгаагаабди.

Иигээд августын 20-доор хонидоо искусственнна аргаар үрэжүүлжэ захалхабди. Мүнөө үбһэеэ сабшажа байнабди. Хура бороо ходо орожо, үбһэ абахань хүшэрхэн, зарим сабшаламнай уһан соо байна.

Саашадаа сабшалангайнгаа ургаса дээшэлүүлхэ, үбһэ тэжээл бэлэдхэхэдэмнай хэрэгтэй трактор үгөө һаань, һайн һэн. Тэрэниие бидэ арендэнэ түлбэритэйгөөр гү, али өөһэдынгөө мүнгөөр худалдажа абаха һэмди.

Сэлэнгын районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ Г. И. ПРОКОСОВ:

— Хүдөө ажахын эдлүүриин газарай гектар бүхэндэ адууһа малай, илангаяа хонидой олошорһонһоо уламжалан ашаг шэмэнь доошолжо захалаа юм. Тиин 1988 онһоо ажахын тоосооной гуримда орохоһоо хойшо һүрэг хонидоо үсөөрүүлжэ, тогтоогдомол нэгэл хэмдэ хүргөөбди. Хэрбээ 1987 ондо 30 мянган хони харууһалжа, хонин бүриһөө 3 килограмм ноохо хайшалжа, 100 эхэ хонин бүриһөө 84 хурьга түлжүүлжэ, хурьган бүхэнөө 16 килограмм шэгнүүртэйгээр эхэһээнь илгаһан һаа, нёдондо 9 мянган эхэ хонинһоо 9156 хурьга абажа, хонин бүриһөө 4,4 килограмм ноохо хайшалаабди. Энэмнай ямар аргаар түйлагдаһан амжалта гээшэб? Нэн түрүүлэн арбаад жэлдэ эрдэмтэдтэй нягта харилсаа холбоотой байһанаймнай үрэ дүн мүн.

Анханда бусад һалбаридал гарзатай байһан хони үсхэбэрилгэмнай олзотой болонхой. Нёдондо колхозоймнай бүхы олзо доходой хахадынь хони үсхэбэрилхэ һалбариһаа абтаа һэн. Харин байгша ондо энэ дүн бүри дээгүүр байхаар хүлеэгдэнэ.

Үүлтэртэ малай үйлэдбэриин «Бурятское» нэгэдэлэй начальник Я. Х. ЛЕВИТИН:

— Шэлэгдэмэл һайн үүлтэрэй үхэр гү, али хониншье юрын малда орходоо хэзээдэшье ехэ ашаг шэмэ үгэдэг, эдиһэн тэжээлээ хүсэд харюулдаг байна. Тиимэһээ адууһа малые үбһэ тэжээлээр хүсэд хангаха, зүбөөр харууһалха, эдеэлүүлхын хажуугаар үүлтэрыень һайжаруулха гээшэ мал ажалые түргэнөөр хүгжөөхэ, мяха, һү болон бусад продукци үйлэдбэрилгые дээшэлүүлхэ арга замуудай нэгэн болоно.

Тиигэбэшье малайнгаа үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэриие зүбөөр эмхидхэжэ үшөөл шаданагүйбди.

Республика соо үүлтэртэ мал үсхэбэрилдэг гэһэн нэрэ зэргэтэй фермэ, бригада, ажахынууд бии. Теэд ашаг шэмэ ехэтэй үүлтэртэ малые бүхы дээрэнь олошоруулха, дэлгэрүүлхэ үүргээ тэдэ үшөөл хүсэд бэелүүлжэ шаданагүй. Энээнэй шалтагаанинь олон.

Нэгэдэхеэр, үүлтэртэ мал үсхэбэрилдэг гэжэ нэрлэгдэһэн ажахынуудые юрэл мяха, һү үйлэдбэрилдэг, худалдадаг уялгаһаа сүлөөлөөгүй тусхай статустай болгоогүй һаа, энэ хэрэг мүртэй урагшаа ябахагүй.

Хоёрдохёор, эхэ малые искусственна аргаар үрэжүүлгын үшөөл хүсэд тоогдодоггүй дээрэһээ малай үүлтэрые һайн болгохо зорилго баһал биратай бэелүүлэгдэнэгүй ха юм. Жэшээнь, эрхим шанартай ноохо үгэдэг австралийска үүлтэрэй хусын удаан болзорто хэрэглэгдэхээр хүргэгдэһэн үрөөр эхэ хонидые искусственна аргаар үрэжүүлхэ түсэб жэлһээ жэлдэ дүүргэгдэнэгүй. Илангаяа Хэжэнгын, Хориин, Хурамхаанай районуудта энэ хэрэг хангалтагүй.

Тэрэшэлэн һүүлэй үедэ ажахын тоосоондо орообди, ажалай түлөөһэнэй мүнгэн дороо гаргагдадаг мүнгэ бага болгохомнай гээд, олонхи колхоз, совхозууд түрүүшын ээлжээндэ техник-үрэжүүлэгшэдые, зоотехник-селекционернүүдые үсөөлхэ, тиимэ тушаалнуудые оройдонь үгы болгохо гэжэ оролдодог болонхой. Энэнь буруу. Эсэстээ техник-үрэжүүлэгшэдэй, селекционернүүдэй оролдолгоор лэ малай үүлтэр һайн болгогдохо, һүүлдэнь ашаг олзошье ехэ оруулагдаха байна ха юм. Тиимэ хүнүүдэй үгы болошоо һаань, колхоз, совхозуудта хэн малай үүлтэр һайн болгохо хүдэлмэри ябуулха юм? Ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд юундэ энээн тухай бодоногүй гээшэб?

Ленинскэ комсомолой нэрэмжэтэ нарин сэмбын комбинадай генеральна директор К. П. АЛЬЦМАН:

— Хонишодшье бэшэ, мүн ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд ноохыемнай худалдажа абаһан комбинат маниие мэхэлнэ гэжэ хэлсэһээр үнинэй. Манай комбинадта жэлдээ 23 мянган тонно ноохон абтадаг. Тэрэнэй оройдоол 7 мянган тоннонь Эхэ ороноймнай хонишодой үйлэдбэрилһэн продукци гээшэ. Үлэдэгшэнь гадаада гүрэнүүдһээ асарагдаһан байха. Зэргэсүүлхэдэ, манай республикаһаа абтаһан ноохоной шанар тон муу байдаг. Илангаяа элдэб уялаа, шэрэ, үртэһэн бүд худхаралдашанхай ябаха. Иимэ ноохоор һайн шанартай бүд нэхэжэ гаргахын аргагүйл даа.

Комбинаднай жэл бүхэндэ бүдүүдэйнгээ ассортиментые хубилгажал байдаг. Тиимэһээ шанартай ноохон ехэ хэрэгтэй ааб даа. Хонинһоо хайшалагдаһан ноохо һайнаар илгаха гээшэ ехэ удха шанартай. Республикымнай ажахынууд «сагаан алтаяа» һайнаар илгаагүй дээрэһээ миллио түхэригэй яла гүрэн Юрэдөө, хони үсхэб дэй энэ шухала шанарта онсо анхара хаар болоо.

Зэдын районой совхозой ахалагша Б-Н. Г. ГОМБОЖАП:

— Һанажа ябаһан сэхэ руунь хөөрэлд ажалаа бодотоор тула юу хээ һаамна гэжэ бүхы сэдьхэл жэ, саашадаа бэе б сожо хүдэлбэлнай, Урданайхидал хүн шэдэй энээниие, тэр гэһэн руунь ябадаг, хараад байдаг саг Өөһэдөө бэеэ мэдэ дынгөө ухаагаар ажа даг болохо саг ерэ

Би гэр бүлөөрөө совхоздо хонишо жэлдэ, тэрэ тоодо лынь эхэ хонидой дада хүдэлнэб. Энэ нэгэшье жэл алгад эхэ хонин бүриһөө дээшэ хурьга абаад бди. Хоёр удаагаар хонин бүриһөө 130 түлжүүлжэ үзөө һэ ша ондо зуун эхэ риһөө 100 хурьга то жо, хурьган бүхэниие грамм шэгнүүртэйгээ һалгааһаа, хонин бү килограмм ноохо хай

Манайхинда элитнэ һайн ноохотой томо даалгагданхай. Түрүү даажа абахадаа хай эдэниие харууһалха, хэ гээшэбибди, эдэ лынь хэр хүртэхэ ехэтэ һанаагаа зобод

Нёдондо өөһэдын тнер үбһэтэй үбэлж эхэ хонин бүхэнһөө га түлжүүлһэн, хони һөө 5,5 килограмм шалжа, хурьган бү килограмм шэгнүүр шааһан байгаабди. гэрэгшэ үбэл бүхы хонидтоо оройдоол центнер үбһэтэй, 150 зелёнкотой ондо ор лэдбэриимнай үрэ д ехэ байба. Ушарынь дэ, совхознай хонид хэ ороохото-сенаж һан байгаа. Тиимэ тэжээл эдихэдэнь, хо то гэдэһэндэ һайн, эд шье хоол болосотро шэнгэсэтэй байна бшу

Хонидто талха тар эдюулхэдэ һайн гэж хэлэдэг. Теэд энээни эдижэ һурашаһан хон бэлшэжэ үгэхэгүй, һахяад лэ байдаг Тиимэһээ хонидой а гансал амаарнь гара лүүлһэнһээ бэшэ, хари адуулжа, зохид норм тай һайн тэжээл үгэһ дыдадаг гэжэ ойлго доо тобир тарган нид үлүү тэжээл Энээниие һайн мэдэ ажахын тоосоондо алмалта хэһэнэйнгээ түлөөһэ абадаг боло ехэ шухала.

Хонидой ноохон хайшалагдана гэжэ хүн хэлээ. Минии хэдэн отарын байда хайшалалгын хэдыхэн катай багахан пункт һаань, бидэ хонишод хонидойнгоо ноохо хайшалха һэмди.

Түрүү хонишодой эсэстэ республикын нүүдэй Соведэй Тү В. Б. Саганов дэлгэр хэлэһэн байна.

…ИЕ …МАРААР ХАНГАНАБ

Холын малшадта анхарал хэрэгтэй

…районой Карл …рэмжэтэ колхозой …эгээн таарам- …үбөөр хэрэглэн, …гаа тунга ногоон …шахан таргалуул- … Колхозой аяар …толгой залуу мал …даалгагдажа, … доодо талада, …эрьеэр бэлшэдэг …алые ажалдаа шу- …зунай аяма ха- …эй янгинама хүй- …гөөр, зоригтой- … ябадаг хүнүүд … Тэдэнэй эршэтэ, …лэй ашаар гүрэн- …шарха түсэб жэл …тайгаар дүүргэдэ-

…шэмые дээшэ- … гаргашатайгаар …үйлэдбэрилхэ гэ- …малшаднай оролдо- …эн үгэнүүдээ ба- …э хэдэ хэдэн тоо, … эндэ дурдая. …, 1989 ондо 400 …уу мал зунай, на- … шахан таргалуу- …ой бүриинь 340 ки- …граммтайгаар ту- … Тэрэ тушааг- … 75 процент … дээдэ сортын гэжэ … байна. Бусадынь … тарган гэжэ тоо-

…ин хабарай сагта …ын талмайдахи Яhы … бэлшээридэ шахан … гүүртэеэ абаа- … соо гэр бү- …, нэмэлтэ шэг- нүүрые ёбадаг хүнүүд бии. Энэмнай колхозой түбhөө 30 гаран модоной зайда байдаг газар ааб даа. Тэндэ ошохын тула хадын ялхи харгыгаар ябаха баатай бологдодог. Эгээл иимэ газарта ахалагша малшан Цыден Хандуевич Аюшеевэй гүүртынхид жэл бүри байрладаг. Тэрэ үнгэрэгшэ зун 260 толгой мал зунай, намарай үедэ шахан таргалуулаад, мал бүхэнөө 360 килограммтай болгожо, дээдэ сортын мяха тушааhан байна. Бүхы малынь тобир тарган гэжэ тоологдоо hэн. Аюшеевэй гүүртэдэ Валерий Будаев Марина Будажаповна hамгантаяа, мүн залуу малшан Эрдэни Раднаев эрхимээр ажалладаг гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Түнгэнэй бэлшээри заха холын газар гэжэ мүн лэ тоологдодог. Эндэ урдань адуушанаар ажаллажа эрхим ажалаараа колхоз соогоо мэдээжэ болоhон Николай Ванданович Дамдинов үнгэрэгшэ жэлдэ 140 толгой залуу мал даажа абаад, тэрэнээ тобир тарган болгоод, бүхы малайнгаа мяхые дээдэ сортоор тушаажа, колхоздоо олон мянган түхэригэй олзо доход оруулаа. Өөрөөшье ажалайнгаа түлөө бага бэшэ түлбэри абаhан байха.

Николай Вандановна мүнөө жэлдэ мүн лэ 140 гаран мал адуулжа, үхэр бүриинь амиды шэгнүүрые 370 килограммда хүргэхэб гэhэн социалис уялга абаад, эртэ үглөөнhөө үдэшын харанхы болотор зунай тунга ногоон соо манажа байнхай.

Олонхи шахан таргалуулгын гүүртэнүүдэй малшад үнгэрэгшэ үбэлэй үедэ сүүдхэдээ 600—650 граммаар малайнгаа шэгнүүрыень нэмээжэ шадаа. Нэгэ малда үбэлэй сагта үгтэдэг нормонь багахан юм. 5 килограмм үбhэн, 4 килограмм холисо тэжээл, hолоомон нэгэ толгой малда үгтэдэг гэжэ тодорхойлхо ёhотойбди.

Мүнөө дээрээ жэшээлхэдэ, бэрхэ малшад Н. С. Шараева, Н. Д. Подяев болон бусад туhалагшадтайгаа хамта 310 толгой мал шахан таргалуулжа байна. Иимэ олон малые адуулхада хүшэр ааб даа. Гэбэшье тэдэнэр зунай зулгы ногоон дээрэ малаа hайнаар манажа, тобир тарган болгожо, шэгнүүрыень нэмээхэ гэжэ оролдоно.

Мүнөө зунай шэмэтэ ногоондо малаа шахан таргалуулжа байhан С. У. Потхоевой, Б. Э. Ринчиновэй, Б. Б. Сандаковой даадаг гүүртэнүүд hүүлэй жэлнүүдтэ, мүн байгша ондошье ажалаа урагшатайгаар ябуулжа байнхай. Тэдэнэр даажа абаhан малаа гарза хоролтодо оруулангүй, гүрэндэ мяха тушааха түсэбөө амжалтатайгаар дүүргэдэг байна.

Юрэнхы дээрэнь хэлэбэл, холын бэлшээридэ гарадаг малшадта hайнаар ажаллаха эрхэ байдал үгы гэхэдэ болоно. Холын гүүртэнүүдтэ, нэн түрүүн электрын элшэ гэрэл хүрэдэггүй. Үргэн хэрэглэмжын эд бараанай байдаггүй ушарнууд дайралдана. Соёлой талаар, ажаhуудалай хэрэглэмжэ хангалга тухай хэлэhэнэйшье үлүү бэшэ аал даа.

Холын бэлшээридэ зундаа байрладаг, олоной хэрэгэй түлөө оролдожо ябадаг хүнүүдые шадаха зэргээрээ худалдаанда хомор эд бараагаар хангаха, али болохын моральна болон материальна туhаламжа үзүүлхэ гээшэ хуулита хэрэг болохо ёhотой гэжэ hанагдана. Энэ талаар манайда мүнөө дээрээ мүртэй юумэн хэгдэнэгүй.

Мал шахан таргалуулха хэрэгтэ тэжээл гол hуури эзэлдэг гээд бултанда мэдээжэ ёhотой. Тиимэhээ хура бороотой энэ үедэ, нарата үдэр бүхэниие hамбаашалан, үбhэ ехээр хуряаха гэжэ оролдонобди. Залуу хүбүүн Цыденжап Очирович Будаев манай бригадын звеное даадаг, урдаа байhан зорилгоёо hайн мэдэдэг гэжэ онсолхо хэрэгтэй. Үбэлэй үедэ адхаашье үбhэн үнэтэй байха гээд hайн ойлгонобди.

Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй нэгэдэхи сесси дээрэ «Эдеэ хоолой программа бэелүүлхэ талаар хойшолуулашагүй зорилгонууд» гэhэн асуудал зүбшэн хэлсэжэ, зохихо тогтоол баталан абтаhан гээшэ. Бидэ республикынгаа Верховно Соведэй сессиин, правительствын шиидхэбэринүүдые амжалтатайгаар дүүргэхын түлөө шууд сэхээр тэмсэжэ байнабди.

В. ОЧИРОВ,
Баргажанай районой Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой бригадир.

…РГЭЖЭЛ ТУХАЙ БОДОЛНУУД

…ороной олон тоото …нуудай багшанар …гэзээрэлэй хүдэл- …хүмүүжүүлэгшэд …ан залуу үетэнэй …йнгаа зүб харгые …оо хэрэгтэнь тон …дэг, өөhэдынгөө …үршэлээр хүбаалда- … Үнхөөрөөшье, за- … бүхы наhанайн- … шэлэн оло- … хэрэг бэшэ бшуу.

… хүн бүхэн түрэ- … нэгэ эдитэй, ша- …болигтэй байдаг ха …hээ хүн өөрынгөө …адаал hаа, зүбөөр …ые оролдохо ёhо- …ратай, шадаха мэр- … хүнүүд сэдьхэл …жалтатай ябахаhаа …до ехэ туhа хүргэ-

… олондо үгэhэн …й ороной хүн дүүрэ- … ёhотой. Тиимэhээл, …э ороноймнай дээ- …нууд, техникумууд, …а үдэеэ үргэнөөр … зрдэмэй дун- … түгэсхэhэн хүбүүд, … эрдэм бэлигэй орь- …үүдадаг, олон тоо- … шудалжа гараха … оргодог юм.

…унда hургуули тү- …залуу үетэн мэргэжэ- … шэлэн олоно гү? … тусхай дунда hур- … сэдьхэлэй уряагаар … Өөрынгөө лаб лэ … мэргэжэлээ шудалхаяа … Энээн тухайда hа- …лоороо хүбаалдаха … Өөрынгөө мэргэжэл … ябадал хадаа бэ- …, ниилээд харюусал- … хэрэг юм. hайнаар … үзэнгүй, дайрал- … мэргэжэлээ шудалха … гэжэ hанамаар.

…рын дуратай мэргэ- … тухайда газетэ, … олон дахин бэ- … радиогоор дамжуу- … элдэб шатын суглаа … дээрэ зүбшэн хэл- … Нэгэ үгөөр хэ- … бүхэн эдир залуу … өөрынгөө тон дуратай …

лицинуудта документнүүдээ тушаадаг байха юм.

Үнгэржэ ерэхэдээ заримашуул нэгэ институтда документээ тушаагаад байhанаа, тэндэнь зоной олон болоходо, дансаяа нүгөө институтда гү, али факультедтэ hөөргэнь абажа тушаадаг. Иимэ нүхэр шалгалта тушаажа институтда оробошье, тэндээ удаан hурангүй хаядаг. hүүлээрнь нютагаа ерээд, энэ тэрэ ажал хээ гээшэб гэжэ ябадаг.

Тиихэдэ үсөөн бэшэ зон арай ёохон дээдэ hургуули түгэсхэбэшье, хойшодоо өөдэтэй мэргэжэлтэн боложо шададаггүй, өөрынгөө сэдьхэлэй уряагаар, өөрынгөө шадаха, hаналдань дүтэ мэргэжэл шудалаагүй хүнүүд яагаадшье өөдэтэй ажаллахаб даа? Эдэнэр олониитэдэ, сугтаа ажаллажа ябаhан хүнүүдтэ hаад ушаруулдаг байна. Манай округой зарим ажахы, эмхи зургаануудта институтда шудалха ёhотой мэргэжэлээ шудалжа шадаагүй хүнүүд ёhын тэдыдэ тушаал эзэлээд ябадаг. Иимэ зоной ажалынь урагшагүй байхаhаа гадна коллективтээ хэды ехэ хохидол ушаруулна гээшэб. Мүн тиихэдэ хүдөө колхоз, совхозуудта эрдэмтэ зоотехнигэй гү, али ветеринарна врачай тэрээндэ даалгагдаhан албанай автомашинада харша хаамаг ашаhан малшадай зөөдэл хэжэ гү, али үгы гэбэл, үбhэ тэжээлэй зүйл тэдээндэ тараажа ябахыень нэгэтэ бэшэ харахабди.

Харин эдэ нүхэд ямаршье hургуули хэнгүй, таба-зургаан жэлэй туршада гүрэнэй мүнгэн зөөри гаргашалангүй, эдэл малшадта зөөдэг харша хаамагаа, таряа талхаяа зөөхэ байгаа бшуу. Мүн тиихэдэ, наhажаал боложо, нарбаа сайhан хүнүүдшье «үүр сайhан хойно айбала бодхообо» гэдэгтэл, эдир залуугайнгаа алдууе мүнөө болгоод мэдэрэн, гэмшэжэ, халаглажа ябадаг. Жэшээлхэдэ, багша болохо аад, агроном болоhон, эрдэмтэн болохо аад, врач болоhон зон манай дунда хэды олон гээшэб?

Энээндэ баримта болгон нэгэ иимэ ушар дурдая. Бури наhатайшаг болоhон хүүтэй ну- [illegible]

hургуулида географиин багшаар олон жэлэй туршада ажаллаhан Викентий Робертович Глаское хэн мэдэхэгүйб?! Энэ хүмнай ёhотойл мэргэжэлээрээ хүдэлдэг хүн гэхэдэ, угтаашье алдуу болохогүй. Тэрэ бүхы зүрхэ сэдьхэлэйнгээ ульhые үхибүүдтэл үгэдэг, тэдээнэй түлөө амиhаяашье хайрлахагүй жэшээтэй хүн. Тэрээнэй үнгэргэhэн хэшээл болон кружогууд хэды hонирхолтой байдаг hэм. Шэтын область дотор эгээл түрүүлэн hургуулиин планетари байгуулhаниинь — тэрэнэй хэды ехэ габьяаб.

Хүнхэрэй талын суута хонишон, Социалис Ажалай Герой Дашадондок Пүрбуев баhал округойнгоо зондо үнинэй мэдээжэ. Тэрэ Дашимаа hамгантаяа 30 гаран жэлэй туршада хонин ажалда хүдэлжэ, наhанайнгаа мэргэжэл зүбөөр шэлэhэнээ нютагайхидтаа бодото хэрэгээрээ гэршэлнэ.

Тиихэдэ, Ушарбай нютагай габьяата механизатор, уралан нарижуулагша Доржо Дугаровые мэргэжэлээ зүбөөр олоhон хүн гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйбди. Тэрэ одоол, трактор, машинада бүхы зүрхэ сэдьхэлээрээ дурлаhан хүн. Трактор, машина, техникын хүгжэлтэ тухай хөөрэлдөөнэй болоходо, Доржо Дугарович эдеэлхэеэшье мартажархёод шагнаха, дурадхал оруулхаар юумэнэй байгаа hаа, дурадхал оруулха. Мүн тэрэнэй зохёоhон уралан нарижуулгын элдэб зүйлнүүд округой ажахынуудта хэды ехэ аша туhатайгаар хэрэглэгдэнэб!

Агын багшанарай училищиин hургагша, РСФСР-эй hургуулинуудай габьяата багша Владимир Гаврилович Стрельников баhал В. Р. Гласкоhоо дутуугүй бэрхэ багша юм. Тэрэ ургажа ябаhан эдир үетэниие эрдэм номдо hургаха талаар ехэ аша габьяатай. Гадна область дотороо түрүүлэн училищидаа байгаалиин музей байгууланхай. Хажуугаарнь, Владимир Гаврилович хизаар ороноо шэнжэлхэ хэрэгтэ ехэ анхардаг.

Би шэлэhэн мэргэжэлээ зүбөөр эдлэжэ ябаhан Агын округой хэдэн эсиие энэ хөөрөөн дотороо дурдабаб. Зүгөөр, ни- [illegible]

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

ТАСС ХИЛЫН СААНАhАА

УЛААН-БААТАР. Чойжамцын Бадамханд МНР-эй правительствада түрүүшын эхэнэр министр болобо. Тэрэниие ажалай министрээр томилхо тухай ороной Арадай Ехэ Хуралай Президиумэй Указ hаяхан толилогдобо. Ажал хэхэ өөhэдынгөө эрхэ бэелүүлхэдэнь эрхэтэдтэ туhалха зорилготой шэнэ албан зургаан Монголой правительствада hаяхан байгуулагдаhан байна. Хүн зоной ажалгүйдэхэ ушарнуудай олошоржо байhанhаа боложо, иимэ шиидхэбэри абтаhан байгаа.

Ч. Бадамханд 1945 ондо түрэhэн юм. Советскэ Союзда Эрхүү хотодо 1967 ондо дээдэ hургуули дүүргэжэ, экономистын мэргэжэлтэй болоhон намтартай.

* * *

Монгол орондо ерэхэ табан жэлдэ капитальна hомололгын гурбанай хоёр хуби хубиин гэр байра барилгада үгтэхэ болобо. Иимэ шиидхэбэри республикын Министрнүүдэй Совет баталан абаа гэжэ «Үнэн» газетэ мэдээсэнэ. Тус тогтоолой ёhоор, банковска урьhаламжанууд эрхэтэдтэ хүнгэлэгдэhэн гуримаар үгтэхэ, предприятинуудай ба эмхи зургаануудай тоосоогоор проектнэ хүдэлмэри хэгдэхэ гэжэ хараалагдана.

СОФИ. Газар, гүрэнэй болон хамтын зөөри худалдалгада хабаатай бүхы захиралтануудые саг зуура тогтоохо гэhэн шиидхэбэри НРБ-гэй Арадай Ехэ Суглаан абаба. Байгша оной августын хуушаар эрхэ түлөөлэлгынгөө болзорой дүүрэжэ байhан газарай участогуудые нютагай арадай Соведүүд олоор худалдажа эхилээ гэжэ үргэн ниитын шаг шуугиан гаргажа захалхадань, яаралтай иимэ шиидхэбэри абтаhан байгаа. Газарнуудые олоор худалдахада, ажахын ба аянай газарнуудые арендэдэ үгэхэдэ, юумэнэй үнэ сэн айхабтар ехэ болохо гэжэ депутадууд hэрэглэн байна.

СЕУЛ. 1991—1995 онуудай хугасаа соо технологиин хүгжэлтын ниитэ национальна шэнэ программа абаhан тухайгаа Урда-Кореин правительство соносхоо. Дэлхэйн дэлгүүр дээрэ оронойнгоо промышленна эд бараанай мүрысэхэ шадабариие дээшэлүүлхэ зорилгоор тус программын урда табигдаа. Түрүүшын ээлжэндэ хүгжөөхэ тоодо 32 зүйл оруулагдаа. Жэшээнь, гагнала, хайлуулга, дулаагаар болбосоруулга гэхэ мэтэ болоно. Үргэн хэмжээнэй энэ программа бэелүүлхэ тула ороной Худалдаа наймаанай ба промышленностиин министерство 2,04 триллион вон (2,853 миллиард доллар) үгэхэ хараатай.

(Түгэсхэл. Эхиниинь августын 22, 23-най номернуудта).

БАЛЖАН ХАТАН

ХОЁРДОХИ ТУУЖА ДОМОГ

Угай бэшэгэй ула мүрөөр

Эртэ урда сагта солонгууд гэжэ обогой Бүүбэй Бэйлэ хадаа байhан модые хуха дайруулан, барзайhан шулууе хамха тэшхүүлмээр хаан хүлэг хара-хүхэ моритой, хара-сагаан газарhаа (холсhоо) тэхэ гүрөөhэнэй эбэрые хурсэ зэбзэрээ хуха харбаха, хорин hүрэг гүрөөhэдэй дундаhаа эрэ инзаган эмэ инзаган хоёрые үлөөгөөд, бэшыень аладаг — тиимэ мэргэн Бүүбэй баатар гэгшэ байhан юм ха.

Нэгэтэ тэрэ ябажа ябатараа, нэгэ булагай эхиндэ хуушан буу олобо. Тиигээд Хүүхэн гэгээндэ абаашажа айладхаhаниинь, гэгээниинь: «Энэшни лусууд хаанай хас тамга гээшэ — шинии хаан болохо хубида олдобо. Энээнээ эрдэни шэнгеэр тахиха болоош»,— гэжэ зарлиг буулгаба. Тэндэhээ солонгууд дуулаад, хоорондоо зүбшөөжэ хэлсээд, хаан шэрээдэ hуулгаба. Өөрынгөө хатанhаа удангүй Дай Хун-тайжа нэрэтэй хүбүүтэй болобо. Тэрэ хүбүүнэйнгээ ехэхэн болоходо, бэриие бэдэрhээр, урда зүг юшожо, холо ороной сагаан лусууд хаанай хүүхэн Балжан гэжэ басага гуйгаад, бэриие буулгажа, агуу ехэ хурим найр хэбэ. Хүбүүндэ элдэб эрдэни, адагууса мал али олоноор болон арбан нэгэн отог зониие энжэ болгон үгэбэ. Тиигээд хаан хатан түрүүтэй, хүбүүн бэри удаатай гаража, албата зоноо дахуулан, Хүүхэн гэгээндэ мүргэлөө хэхээ ошохо аян замдаа аба хайдаг хэжэ, ан гүрөөhэдые хорин буга hогоон түрүүтэй али олоор алаhаар ябаба. Тиигээд найман хэhэг сэрэгтэй, найман туггай ошожо, Хүүхэн гэгээнэй hүмын дэргэдэ буужа, найман тугаа хадхаад, нютаг майханаа бодхообо. Үүдэнhээ эхилээд, гэгээнэй үүдэн хүрэтэр элдэб хиб торгонуудые дэбдижэ, хаан, хатан, тайжанар тэрээн дээгүүр морилhоор, бэшэ сэрэгүүдынь хоёр можо боложо ябаhаар, Хүүхэн гэгээндээ мүргэбэ. Замдаа амгалан морилоо гүт гэжэ хаанhаа асуухадань, аянда ябахадаа аба хайдаг хэжэ, ан гүрөөhэдые элбэгээр алаhан тухайгаа хэлэбэ. Тиихэдэнь харгыдаа олон амитаниие алаhан гэм нүгэлөө наманшалан орилгажа, эндээ гурба хоногты гэhэн зарлиг гээн гаргаба. Тэдэ гурбан хоногто ехэ гэгшын үргэл мүргэл бүгэдөөрээн үйлэдэбэ. Эсэбэ, шалабабди гэлдэн, бэе бэеhээ «ши ямарбши» гэжэ асуулсан ай-хурай бололдоноод. Гэбэшье мордохо дээрээ айладан хандаба: «Бидэ зүүн зүгэй холын нютагта ехэ сэрэгтэ мордохо байhан туладаа сахюуса залаха хүсэлэнтэйбди»,— гэбэ. Хүүхэн гэгээн долоон шабинартаа хэсэг-хэсэг сахюуса бэшүүлжэ, тэдэ ерэhэн зоной толгой бүхэндэ нэгэ нэгые үгэхэ гэжэ байтарнь: «Энэ сахюусан юу шадаха юм, мордоеы!»— гэлдээд, яараад, бэшэжэ дүүргээд байhан долоон сахюусадыень абаад ябаба. Бусаад, долоон ямаануудай хүзүүндэ уяжа, долоон сэрэгүүд hаадаг, номо, hомоёо агсажа, харбажа үзэхэдэнь, тэдэ ямаадуудайнь нэгэнииньшье шархатаагүй байба. Тэндэhээ гайхалдажа, буянтай ламын үбдис үнэн байгаа гэлдэн, зүүн зүг сэрэгтэ мордохынгоо урда сахюусадаа олон хэсэг болгожо хахалаад, найман мянган сэрэгтээ хүбаагаад, хоолой бүхэндэнь зүүлгээд ошобо. Юhэн hара ябажа, ехэ далайда хүрөөд, уhанай онгосонуудта hуугаад ябахадань, уhан соохоо хахад бэетэй хүнүүд гараад, шулуугаар шэдэжэ, онгосонуудыень эбдэбэ, олон сэрэгүүдыень абаба. Тэдэнэй шэдэhэн шулуунууд табин хүнэй үргэжэ даахаар бэшэ. Айхын ехээр айжа, гэдэргээ бусажа ябахадань, уhаниинь муухай хорхойтой, эдихын, уухын аргагүй, удхагдажашье үгэхэгүй байба. Энээнhээ боложо айхабтар зүдэрбэ, зобобо, зарим нэгэниинь үхэбэ.

Мүн лэ тиигэжэ ябаhаар, дүрбэн мянган сэрэг түрэл нютагаа хүрэбэ. Ерээд байхадань, баруун оронhоо Саадагта лама ерээд, иигэжэ айладхаба: «Таанад гэгээнэй залаhан сахюуса хахалhанhаа боложо, тиимэ уселай аюулда ушарба гээшэт. Тэдэ сахюусануудаа суглуулжа, адис табюулбалтнай hайн байха». Иимэ зарлиг соносоод, эндэ-тэндэhээ хэсэг хэсэгээрээ олдоhон таhархайнуудые тэрэ ламада адислуулжа абаба.

Тиигэhээр байтар, Бүүбэй Бэйлэ хаанай хатан наhанhаа нүгшөөд, өөрын албата нэгэ хара изагуурай үзэсхэлэнтэ басагые hунгажа абаба. Дай Хун-тайжа хойто эхэ хатантаяа амараг боложо захалба. Энээниие мэдэhэн Балжан хатан үбгэндөө хэлэбэ: «Ши эхэтээ энеэлдэхэ, наадаха, энэрхы амараг болохошни юун гээшэб?». Саашаа уламжалан эхэ бэри хоёр эбээ таhаржа, хэрүүлтэй болоhон шалтагhаа Дай Хун-тайжа арбан нэгэн нютаг албата зонтоёо нүүжэ, Хүхэльбиин хүбшэ руу нютаглажа hууба. Энэ үедэ хатаниинь хаандаа иигэжэ хэлэбэ: «Хаан хүн албатадаа, хара хүн эмэдээ мэдэгдэхэ болобо гү?» «Юун болоо бэ?»— гэжэ хаан хатанhаа асууба. «Шинии хүбүүн эмэдээ мэдэгдэhэнhээ боложо, Хүхэльбиин хүбшөөр нютаглажа ябана»,— гэбэ. Бүүбэй Бэйлэ хаан энэ ушарые hая мэдэжэ, хүбүүн бэридээ уурлажа, элшэ сэрэг эльгээхэ зуураа, иигэжэ захиба: «Дай Хун-тайжые албата зонтойнь асарагты, Балжан хатан бэриин баруун хүхые отолжо алаад, хүхыень хүхэн мэтэ газарта орхигты, толгой, гар, хүл мүсэнүүдыень мүн тэгүүншэлэн газарта орхигты, мори эмээлыень мүн лэ тэгүүншэлэн газар бүри орхигты»,— гэжэ зарлигтайгаар эльгэбэ.

Тэдэ элшэ сэрэгүүдэй ерэхэдэ, Балжан хатан бүри уридшалан мэдэжэрхинхэй, далан нэгэн хубилгаантай байhан туладаа сайбан саhан боложо хубиланхай, тэдэндэ олдобогүй. Сэрэгүүд тэрэниие бэдэржэ оложо ядаад, Дай Хун-тайжые албата зонтойнь абаашажа, Балжан хатан бэриень оложо ядаhанаа айладхаба. Хаан дахин сэрэг ябуулжа, урдахи захиргаагаа дабтаба. Тиихэдэнь дахин уридшалжа мэдээд, уhан боложо хубилаад, олдонгүй байхадань, сэрэгүүдэй тэрэниие бэдэржэ, ехэтэ зобохые хараад, Балжан хатан бэри эндэ-тэндэ зугадан ябаhанаа, өөрынгөө бэе үзүүлжэ: «Хаан эсэгын зарлигые дабаха ёhон үгы гэлэй, зарлигайнь лэ ёhоор болоогты»,— гэжэ бэеэ тушаахадань, элшэ сэрэгүүд Балжан хатанай баруун хүхые отолжо алаад, толгойень толгой мэтэ газарта, бэшэ гар хүлыень тэрээн шэнгеэр, мори эмээлыень мүн лэ хэсэг хэсэгээр орхижорхибо.

Толгойень орхиhон газарынь мүнөө болотор «Балжан толгой» нэрэтэй хада байдаг. Хатанай гоёолтын ёдорые орхиhон газарынь «Алтан ёдорто» болобо. Тогооень орхиhонhоо боложо, «Тогоото» болобо. Мориень нэгэ голдо орхиhониинь «Хара морито» болобо. Алтан эмээл орхиhониинь «Алтан-Эмээлтэ» болобо.

Тиигэhээр байтараа, Бүүбэй Бэйлэ хаан үбгэржэ, Дай Хун-тайжа хүбүүгээ хан шэрээдэ hуулгахые түхеэржэ, Хүүхэн гэгээнhээ эшэ лүн гуйба. Дай Хун-тайжа Хүүхэн гэгээнэй урда хан шэрээдэ hүүхэяа эрид арсаба. Тиимэhээ эсэгэ хаан шэрээдээ hууhан зандаа үлэбэ. Энэ үедэ Дай Хун-тайжада энжэ болгожо үгтэhэн зон хаанда дураа гутажа, нүүхээ забдаба. Дай Хун-тайжа тэдэ албатандаа зөөхыень зүбшөөгөөд, иигэжэ үреэл табиба: «Таанар амар мэндэ ябаад, али дуратай газартаа хүрэжэ, жаргахатнай болтогой! Хойноhоотнай би лама болон түрэжэ, агуу үндэр (дээдын) шажан дэлгэрүүлхэмни болтогой!».

Тэдэ Хун-тайжын арбан нэгэн отог албата уласуудhаа Хоряахан гэгшын арбан нэгэн хүбүүдүүд арба нэгэн аймаг отог байгаа. Тэдэ хойто зүг шэглэжэ, нүүдэлээр ябаhаар, Онон гэжэ мүрэнөөр нютаглажа hуугаад, хамнигад, хара уляад гэжэ зонтой эб үгы боложо дайлалдаад, гамгүйгөөр оролсоод, уляадуудта арбан нэгэн отогуудай зонууд ехэтэ алуулба.

Тэдэ арбан нэгэн эсэгэhээ анхан үбэр нютагтаа таhаржа үлдэhэн Боохой хуасайн Бэхи Бүхэ гэгшэ аха дүүнүүдээ бэдэрhээр бэдэржэ, тэрэ үедэ ниилэлдэбэ. Тэрэ хадаа долоон наhатайhаа хойшо үүсхэжэ, дошхон зуудаг нохойтой нөөсолдожо, арhа мяхаяа шулга, хахара зуулгахадаа үбдэhэнөө мэдэхэгүй, тиимэ баатар хүбүүн ехэ болоод, ан гүрөөhэ агнахадаа, хамнигадаар зүршэлдэжэ ябаад агнаха мэтэhээ эхилээд, эб таhарха үйлэ ябадалнууд олон байгаа. Тиигэhээр байтараа, Бабжи Барас баатар гэhэн солотой болобо. Нэгэтэ арбан табан эсэгын гушан хамнигад номо hомо, hаадагтай ерээд, Бабжи-Барас баатарай гэрые тойрожо: «Ши энэ гэhээр гара. Онон голые уруудажа, арбан табан hалаатай эбэртэй аржагар шара бугга ошобо. Тэрээниие бага-сага шэмэтэй, шэмэгүйгөөр хойноhоонь хамтадаа үлдэе»,— гэхые дуулаад, Бабжи-Барас баатар намда эдэ зориhон байна гэжэ мэдээд, хуяг дуулгаяа үмдэжэ, номо hомоёо оноод гэртээ байжа, гэр доторhоо иигэжэ хэлэбэ: «Минии арбан табан hалаата шэмэтэй гү, үгы гү, hар-hурхан харбалдаха болобобди»,— гээд, гэрhээ гаран сасуу, тэдэнээр харбалдажа, олонхиинь алаба. Үсөөхэн үлэгшэдынь хариба. Тэндэhээ эхилжэ, хамнигадуудаар бүри үhөөртэй боложо, дайралдаhан лэ газартаа бэе бэеэ алалсадаг болобо. Энэ үедэ арбан нэгэн эсэгын буряад зон арбан табан эсэгын хамнигадуудтай болзор хэлсэжэ, гурба хоноод, Нэршүүгэй сагаан дуулгата толгой дээрэ үглөөнэй улаан наранай гараха үедэ уулзажа, дайлалдаха тухай хэлсэбэ. Арбан нэгэн эсэгэнэр хамнигадhаа айжа, үсөөдэжэ, баруун зүгые барин, үдэр, hүнигүй ябаба. Бабжи-Барас баатартаа дуулгангүй ябашаhан байгаа.

Тииhэнь мэдээгүй Бабжи болзорто газартаа наранай гарахаhаа урид гараад хүлеэбэ, теэд нүхэдэйнь ханшье үгы. Байн байтар, уляад хамнигад зуун гушаад хүнүүд ерээд, толгойн оройдо ганцаараа байhан Бабжи-Баатарые тойробо. Тэрэнь иишэ тиишээ харбалдаhаар зуугаад сэрэгүүдыень алаба. Бабжи баатарай багжа hомон дууhаба. Тииhээр hүниин орой саг болобо. Бабжиие тойроод байhан гушаад хамнигад хоорондоо хэлсэбэ: «Энэ гансын hомонииньшье дууhаба, бэеыень манай алаха саг хүрэбэ. Энээниие, байз, моринhоонь буулгангүйгөөр манажа хоноод, үглөөдэр гараараа барижа, зобоожо ала-яа!» — гэлсэhээр байтарнь, hүни болобо. Бабжи-Барас баатар байха хубсаhанаа дууhыень тайлажа, али олон хартагана бүртэгэнэнүүдые дэгэлдээ шэхэжэ, хуяг, дуулга, hаадаг номо, hомонуудаа агсажа, хүн шэнгеэр байлгаад, мориндоо унуулжа орхёод, нюсэгөөр мүлхижэ, харуулшадай хоорондуур гараад, гэртээ ошобо. Бусад зонойнгоо зугадаhые соносоод, хойноhоонь ябаhаар, нэгэ газарта хүсэбэ, уулзаба. Тиигээд набтар газарта дабаа гаргажа, түнгэ газарта харгы гаргажа, тэмээдэйнгээ үбдэгэй суухартар, моридойнгоо туруунай модохиртор, хонинойнгоо хушуунай барагдатар нүү нүүhээр, баруун хизаарай нэгэ орондо байрлажа, нютаглан hуужа байтарнь, баhа дахин хариин сэрэгүүдэй бии болоhонhоо айжа нүүгээд, Байгал далайн урда бэедэ Худари гэжэ нютаг хүрэжэ hууба.

Баруун буусадань сагаа сахижа үлэhэн нэгэ үбгэн нэгэ гүүтэй байгаа. Тэрэнь эрэ унага түрөөд, морин болоходоо, ойро дүтын моридто гартаа гэжэ байхагүй хурдан болобо. Тэрэниинь монгол сэрэгүүдэй буляажа абахаяа байhыень үбгэн мэдээд, Сүдэнэ, Түдэнэ гэжэ хоёр хүбүүдээ энэ мориндоо hундалдуулан унуулаад, нүүжэ ошоhон аха дүүнэрэйнгээ хойноhоо табиба. Тэдэнэрынь ябаhаар ерэжэ, анханайнгаа ушар шалтагаан хэлэжэ, хэн юун аха дүүнэрээрээ мэдэлсэжэ байба. Нютагаархиниинь эдэнэй хойноhоо сэрэг ерэжэ магад гэжэ элдэб зэр зэбсэгээ бэлэдхэбэ. Олон морид адуунда эмээл тохожо, хүнүүдэй унаhан шэнгеэр дэгэл хубсаhа, номо hаадаг барюулжа, долиг мэтэ олон болгоод, тэндэhээ үлдэжэ, Сэлэнгын Улаан-Гангата дээрэ хүрэн гэхэдэнь, мүн Сүдэнэ Түдэнэ хоёрой мүрөөр нэхэhэн сэрэг ябана. Тэдэнэй дээрэ хуаа тооhон харагдажа, маша олон сэрэг байна гэжэ hанаад, айгаад, эрьюулжэ ябагшад гэдэргээ яаран бусаба. Баhа дахин сэрэг ерэнэ аа гү гэжэ Худариин олон байса дээгүүр харуулшадые байлгаба. Нэгэтэ Сүдэнэ Түдэнэ хоёрой эсэгэ гүүгээ алдаад, унаганайнгаа мүрөөр ошоо гэжэ hанаад, хоёр бэрездүүдээ бэдэрүүлжэ эльгэбэ. Сэлэнгын улам дээрэ тэдэнэй ерэхэдэ, гүүень шоно эдижэрхиhэн байхадань, тэдэ шэхыень абажа, мяха шаража, утаа урьюулжа байба. Тэрэ утааень харуулшад хараад, зондоо дуулгахадань, тэдэ зониинь дахин сэрэглэжэ ошобо. Ошоод, хоёр гэргэдэй мяха шаража байхые хараад: «Таанад хаанаhаа ябаhан, юун гэргэд гээшэбта?— гэжэ асууба. Тэдэнь харюусаба: «Манай ганса гүүн алдагдаа. Иишэ манай эрэнүүдэй унажа ерэhэн морин хадаа тэрэ гүүнэй унаган юм. Тиигээд «эхэ гүүн унаганайнгаа мүрөөр бодоо бэзэ» гэжэ эсэгэмнай бидэ хоёр бэринүүдээ эльгээгээ hэн. Эндэ шоноын эдиhэниие үзөөд, эсэгэдээ үзүүлхын тула тэмдэгтэй хоёр шэхэнүүдыень отолжо абаад, өөхэ, мяханhаань амта үзэжэ hуунабди»,— гэбэ. Тэндэhээ манай нүүдэлэй хойно гаража ерэhэн Сүдэнэ Түдэнэ хоёрой гэргэд мүн бэшэ гү гэлдэжэ, тэдэниие абаашажа, эрэнэртэйнь уулзуулжа амаруулба. Тэдэ зон ан агнахадаа, аба хайдаг хэхэдээ, тэдээндэ олзо, шоно, арьяатан, үнэгэнүүдhээ үлүү хуби зорюута гаргажа үгэдэг бэлэй.

Тэдэ зон далайн хойто бэе гаража, Ойхон гээшэдэ нютаглаба. Сагаан отогой Сагаадай баян гэдэг адуугаа хуряахадаа, Нарин-Далайн зүлгэ гэдэг тала нугада суглуулжа, хүhан урга гурбан дахин хэмжэжэ тэмдэглэн, адуугаа бүридхэдэг байгаа гэлэй. Тиин байтараа, нэгэ жэл үбэлэй үүсэ хэжэ, арбан тарган байтаhан гүүнүүдые алаад, Ойхоной хадын шулуунай хүндыдэ хадагалба. Тэрэ үбэлhөө эхилээд, адууень шоно захагүй олоор эдибэ. Сагаадай баян үзэлшэд, юрөөлшэдтэ үзэл үзүүлбэ. Тиихэдэнь ехэ ноёд, тэнгэринүүдэй сүмэ дотор түүхэй мяха, шуhа оруулhанай бузарhаа гэм болоо гэбэ. Бөө хүниие залажа, хэрэг зэргэ хүүлэхэдэнь, онго оруулжа бөөлэхэдөө: «Хара буурын хэрхирэн хүрхирхэ бү үзэгдэ, халзан хара нохойн улин хусаха бү үзэгдэ, хаан сүүта ноён, хатан алтан эхэ бии бэлэй»,— гэжэ бөөлэбэ.

Тэрэнhээ хойшо тэдэ олон зон бүгэдөөрөө «Арын арбан гурбан ноёд, Ойхоной олон ноёд» гэжэ тайлга тахижа, бүхы хүнүүдээр хамта мүргэл хэдэг болобо. Тиин байтараа, тэндэhээ нүүжэ, урагшаа Сэлэнгэ, Үдэ, Түгнэ, Хёлго, Энгидэй, Ага нютагуудаар таража hууба. Саашань Нэршүүгэй хүhан зэмьеэ гэдэг зургаанда хамжажа, нэгэ зуун жаран эрэ hаадаг зон жара жаран зэд мүнгэ алба үгэхэ боложо, тэрэнээ үргэжэ, хэдэн жэлэй турша соо байба. Тиигэжэ байтараа зүблэлдэжэ, арбан нэгэн отогhоо нэгэ нэгэ хүниие hунгажа, арбан нэгэн улад зонhоо Баатар сагаан хаанда Москва хото ябуулба гэлэй. Тэндэ ошожо, тэдэ ехэ дэгэдэ хаанhаа: «Танай албата болон хамжажа, алтан зорилгыетнай хүлеэжэ, амаржан жаргажа hууха эшэ гуйлта үгыт»,— гэхээ эльгээгдэhэн аад лэ, эмээл морёор гурбан жэл ябажа, Москва хотын Баатар сагаан хаанае бараалхажа, халуун алтан зарлигые хайратай соёрхогдожо, эшэ зарлигые баясхалантайгаар хүлеэжэ, гурбан жэл болоод, нэгэ дахин алба үргэжэ байха боложо бусаhан гэдэг. Тэрэ сагhаа арбан нэгэн эсэгын буряад зон амгалан боложо, үри, хүүхэд болон адууhа малаа үсхэжэ, амаржан hууба.

Тиинhээр байтар, ородой баатар сагаан хаан монголой Богдо хаан хоёр эб зүб боложо, хоорондоо обоо хилэ табиха болобо. Гүн Сава граф ноён Зүүн Сибирь морилоод, хилэ табилсахын тула арбан нэгэн эсэгын хори буряадуудhаа хүнүүдые hунгажа, галзууд отогой Шодо Болтирогойе депутадаар абаба. Арбан нэгэн эсэгэhээ анхан сагта Бүүбэй Бэйлэ хаанда таhаржа үлдэhэн Шэлдэй занги гэгшэ аха дүүдээ зорюутые эльгээжэ: «Обоо хилэ табигдахань, таанар наашаа нүүжэ ерэгты»,— гэжэ захиба. Зорюута ошоhон заhуулаар Шодо Болтирогойдо Шэлдэй зангиин захиhаниинь: «Унахаяа hанабал, зургаан хара мори, тохохоёо hанабал, алтан эмээлээ абаашагты». Заhуулай хэлэhые Шодо шагнаад, тэрэниинь тайлбарилха ухаагүй hэн туладаа: «Бидэндэ баярхажа хэлэбэ ха даа»,— гэжэ hанаад, обоо хилэ табилсахаяа ябаба.

Шэлдэй зангинь минии захиhаар болгобогүй гэжэ ойлгоод, аха дүүнэртээ ниилэхэ хүсэлэнтэй, нүүдэлээр нютагhаа хүдэлөөд, яба ябаhаар, табигдаад байhан хилые дабажа, ара газарта бууба. Хойноhоонь нэхүүлнүүд элшэ сэрэгээр ерэжэ, гэдэргэнь абаашаад, обоо хилэ дабаhанайнь түлөө Шэлдэй зангиие толгойн саазада оруулба. Шэлдэй зангиин захиhан «зургаан хара мори» гэhэниинь Балжан гэжэ нютагта «Хара морито» гэжэ гол бии. Тэрэнhээ саашаа үргэлжэлэн «Алтан эмээлтэ» гэhэн нютаг. Эдэ бүгэдые абаад, хилээ табигты, би тэдэ нютагуудай зонтой хамтаран, ара тээшээ ниилэлдэхэ байхаб» гэhэн удхатай нюуса таабари байгаа ха юм. Тэрээниие таажа, тайлбарилжа мэдэгдэhэн үгы дээрэhээ тэдэ нютагууд орхигдожо, тэдэ хайран аха дүүнэрнай алагдаба гэжэ арбан нэгэн эсэгын үбгэд, эмгэд хөөрэлдэжэ hуугша бэлэй. Тэрэ обоо хилэ табилсажа ябалсаhан галзууд Шодо Болтирогойе «энэ изагууртай хүн болобо» гэлсэжэ, хорин арбан нэгэн эсэгын ахалагша тайшаа ноён болгоо.

Саг жэлэй ошохо бүри уламжалан түбхинэжэ hууhаар, үнэржэжэ, арбан дүрбэн отогууд гэжэ нэрлэгдэбэ. Тодорхойлбол, галзууд, харгана, хүбдүүд, хуасай, батанай, шарайд, бодонгууд, сагаан, худай, гушад, хальбан — иимэ арба нэгэн эсэгын зон бэлэй. Харгана, хүбдүүд, хуасай гурбан эсэгэнэр илангаяа үдэжэ, олон болоhондоо «баруун», «зүүн» гэжэ нэрлэгдэhэнhээ боложо, арбан дүрбэн отогууд болоhон юм. Эдэ хамтадаа «Анаагай хонтооро» гэжэ зургаантай, нэгэ ахалагша тайшаа ноёнтой байhаар «оной спискэ» гэhэн ривизидэ хорин дүрбэн мянга гаран дүүшэ эрэ хүнүүдтэй болоhонhоо боложо, Энгидэй ба Ага нютагуудаар байрашаhан зон Нэршүү городто мэдэлтэй боложо, Агада мирской управа (эргэнэй захиргаа) зургаан байгуулжа, найман мянга гаран дүүшэ хүнүүд таhараад, хожомынь Агын степной дүүмэтэй (хээрын хооби), нэгэ ахалагша тайшаатай ноёнтой болобо. Нүгөө арбан зургаан мянга гаран дүүшэнэрынь Анаагай степной дүүмэтэй, нэгэ ахалагша ноён тайшаатай Дээдэ-Үдын городто мэдэлтэй

ВАРШАВА. hайн hайхан ерээдүйгээ байгуулха замдаа Польшо урдань үзэгдөөгүй замаар дабшана, тиимэhээ энэ харгынь хүшэр хүндэ байна гэжэ энэ ороной президент Войцех Ярузельский мэдүүлбэ. Петркувска воеводстводо ошоод ябахадаа, Петркув-Трибунальски хотын «Гортензия» гэжэ шэлэй заводой хүдэлмэришэдтэй уулзалгын үедэ хүдэлмэришэдэй ажабайдалаар болон ажалаар президент онсо hонирхоо. Мүн ажалгүйдэлгын аюул тухай үнэн сэхэ хөөрэлдөөн болоо.

ПРАГА. Байгша оной октябриин 19—20-до болохо СБСЕ-гэй гэшүүн- оронуудай Париждахи уулзалга эмхидхэхэ талаар комитедтэ уласхоорондын хэлсээнүүдэй дүнгүүд тухай мэдээсэл ЧСФР-эй правительство заседани дээрээ хаража үзэбэ. Тус уулзалгада бэлэдхэл тухай асуудалнууд июлиин 10-hаа 27 болотор Венэдэ зүбшэн хэлсэгдэhэн байгаа.

БЕРЛИН. Хэдэн миллиард маркын мүнгэн зөөри ГДР-эй инфраструктурые hайжаруулха, бага болон дунда зэргын предприятинуудай хүгжэхэдэ нүлөөлхэ ёhотой юм. ГДР-эй премьер-министр Лотар де Мэзьер газарнуудай советнигүүдэй, томо хотонуудай бургомистрнуудай болон ороной округуудта байдаг правительственнэ түлөөлэгшэдэй Берлиндэ болоhон зүблөөн дээрэ үгэ хэлэхэдээ, иигэжэ мэдүүлэв.

ВАШИНГТОН. Мэн [illegible]эдтэхи Кеннебанкпорт гэжэ өөрынгөө имениндэ США-гай президент Джордж Буш Иорданиин король Хусейнтэй уулзажа хөөрэлдөбэ. 2 час соо үргэлжэлhэн уулзалгын hүүлээр король Хусейн репортернуудта иигэжэ хэлэбэ: «Хэблэлдэ мэдээсэгдэhэнэй ёhоор Иракай президент Саддам Хусейнэй ямаршье бэшэг Бушта асараагүйб. Зүгөөр тэрээнтэй гарагай хоёрто уулзаhан байнаб. Энээнhээ уламжалан, тэрэнэй үмэнhөө Буштай хөөрэлдөөгүйб. Өөрынгөө үмэнhөө эдэ хэлсээнүүдые үнгэргөөхэ»,— гэжэ король онсолон тэмдэглэбэ.

СОЁЛОЙ hОНИН

«ДЖАНГАРАЙ» ҮДЭРНҮҮД

Хальмаг арадай агууехэ үльгэр гэжэ дэлхэйдэ суурхаhан «Джангарай» 550 жэлэй ойдо зорюулагдаhан hайндэр Элистэ хотодо эхилбэ. 1990 онии «Джангарай» жэл гэжэ нёдондо соносхоhон ЮНЕСКО-гэй шиидхэбэрээр энэ ехэ hайндэр тэмдэглэгдэжэ байна гэжэ мэдээжэ.

Бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ болоhон монголшо эрдэмтэд Элистэдэ сугларжа, гайхамшагта энэ үльгэрэй уг узуур, удха шанар тухай үргэн ехэ хөөрэлдөө үүдхэхэ, хальмаг суута джангаршадай түүрээлгые шагнаха юм. Американ, венгр, поляк, англи эрдэмтэдhээ гадна, Советскэ Союзай монголшо томо-томо шэнжэлэгшэд, тэрэ тоодо Буряадай эрдэмэй түбэй түлөөлэгшэд, уран зохёолшод Улаан-Үдэhөө ошонхой. Гадна Монголой Арадай Республикаhаа олон айлшад буугаа. Мүн Хитадай Арадай Республикын дэбисхэр дээрэ ажаhуудаг ойрадууд, Америкэдэ, Францида, Югославида ажаhуудаг хальмагууд энэ ехэ hайндэртэ уригдаhан байна.

Харин хальмаг композитор П. О. Чонгушовой зохёоhон «Джангар» гэжэ оперые манай оперо, баледэй академическэ театрай коллектив анха түрүүнэй Элистэдэ табижа, энэ hайндэрэй удхые баяжуулха хэрэгтэ томохон хубитаяа оруулхань гээшэ.

Иигэжэ Эжэл мүрэнэй (Волго) саада эрьедэ «Джангарай» аялганууд зэдэлбэ.

Ц. ЦЫРЕНОВА.

«ДУГУЙЛАНhАА» ЭХИЛЭЭД...

Улаан-Баатарта үргэлжэлhэн «дугуйлан» дээрэ монгол туургата арадуудай хүүгэдэй зохёохы ажал ябуулагшадай ассоциацийн байгуулагдаhанай hүүлээр Буряадай АССР-эй Уран зохёолшодой холбоондо тусхай суглаан тээ мэндэ болоо hэн. Улаан-Үдэдэ ба Улаан-Баатарта болоожо үнгэрhэн «дугуйлан» тухай, тэрэнэй дүн тухай дурсагдагша ассоциацийн президент, «Хараасгай» журналай ахамад редактор Ц. А. Жимбиев элидхэл хэбэ. Монгол туургата арадуудай хүүгэдэй ажал ябуулагшадай ассоциацийн бүрин эрхэтэ хуби болохоор Буряадай хүүгэдэй уран зохёолшодой ассоциаци байгуулха тухай дурадхал элидхэл соо хэлэгдэhэн юм.

Буряадай АССР-эй Уран зохёолшодой холбооной правлениин түрүүлэгшэ Н. Г. Дамдинов, Буряадай АССР-эй эрдэмэй уран зохёолшо Д. О. Эрдынеев, поэт, оршуулагша Г. Г. Чимитов, «Буряад үнэн» газетын соёлой ба hургуулиин таhагые даагша, поэт Ц. Ц. Дондогой болон бусад нүхэд элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаа. «Бүхэли ехэ автономито республикые 1937 ондо хэнhээшье hурангүй, гурбан газар «хэршэжэ», гурбан ондоо захиргаата хубааринууд болгоhон тухай СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Указые, мүн баhа хэнhээшье hурангүй, «республикын ажалша түмэнэй гүйлтаар» гэжэ худалаар «үндэhэлөөд», Буряад-Монголой АССР-эй нэрын хоёрдохи хахадые абажа хаюулhан Указые болюулха тухай тогтоолой абтаагүй hаа, үндэhэн хэлэеэ, соёл болбосоролоо хүгжөөхэ гэhэн оролдоломнай дэмы хооhоор хосорхоо байна» — гэжэ Д. О. Эрдынеевэй хэлэhэн үгые суглаанда хабаадагшад ехэтэ hайшаагаа hэн.

Мүн хүүгэдэй уран зохёолшод республика соо тиимэшье олон бэшэ. Тиимэhээ шэнэ нэгэдэлые «Хүүгэдэй темээр ажалладаг зохёохы бүхы ажалтанай ассоциаци» гэжэ нэрлэхэ гэhэн дурадхал хэлэгдэжэ дэмжэгдээ.

Шэнэ ассоциацийн устав баталагдан абтаhан байна.

М. ДАНИЛОВА.

Түрэл нютагаймнай т…

ЗҮҮН САЯАНИ… ШЭНЖЭЛЭГШЭД ТҮ…

Манай зуун жэлэй 50—60-аад онуудта Зүүн Саянай геологическа шэнжэлгэ эхилhэн түүхэтэй юм. Москва, Ленинград, Нижний Тагил, Эрхүү, Улаан-Үдэ гэхэ мэтэ хотонуудай геолог эрдэмтэд Ахада олоор ушардаг бэлэй.

1958 оной зун би 16 наhатай хүбүүн hургуулиин амаралтада Тустагайн геолого-буулгабариин партида маршрутна хүдэлмэришэн боложо ерэhэн байгааб. Энэ партиин начальник хожомоо Зүүн Саянай мэдээжэ шэнжэлэгшэ болоhон алдартай. Федор Кирьякович Волколаков тэрэ жэл гурбан жэлэйнгээ шэнжэлгын ажал согсолхоёо буулгабари хэhэн бүхы талмайнууд дээгүүрээ ябаха зорилготой hэн. Тиимэhээ бидэ үсөөн хүн байгаабди. Дүрбэн хүнhөө бүридэhэн, доро дороо эмээл моритой, үшөө ашаанай гурбан моридтой манай парти зунай нэгэ сэлмэг үдэр Орлик hууринhаа мордоо hэн.

АЛИБЕРЭЙ ХАРГЫГААР

Батоголой уурхайhаа аяншалгымнай зам эхилээ бэлэй. Тиигэжэ эдирхэн хаhадаа нютагайнгаа баялигтай танилсажа, эртэ урда сагта болоhон ушарнуудые мэдэжэ, түүхын эхин булагhаа амсаха золтой байгаа бэлэйб.

Тэрэ үедэ Батоголой графит олзоборилгын уурхайда зунай үедэ оройдоол 20—30 шахтер ажалладаг байгаа. Зундаа бэлдэhэн ашаата малтамалаа үбэлдөө мүльhэн харгыгаар ашаанай моридоор Эрхүү хото шэрэжэ абаашадаг бэлэй. Эндэ радиостанци, магазин, шахтернуудай хамтын байра түхеэрэгдэнхэй hэн.

Манай начальник Ф. К. Волколаков Батоголой уурхайн айхабтар hонин түүхэ тухай хөөрэжэ, Алиберэй бариhан харгы, ипподром, үбэлэй саад харуулба.

«Об отыскании графита в Восточной Сибири тавастгусским первостатейным купцом Алибером» гэhэн мэдээсэл (Вестник ИРГО, 1858 г.) соо Алибер өөрөө иигэжэ бэшэhэн юм: «1846 ондо наймаанайнгаа хэрэгээр Зүүн Сибирь ошоходоо, графит шулуу олохо хүсэлэнтэй Саянай хадануудай баялигуудтай танилсажа, Хитадай хилын хажуудахи хадын (хэмжээнүүдые) hэмжэнүүдые үзөөб. Тиихын тулада нэгэтэ бэшэ Эрхүү, Хята, Болея, Аха голнуудай хоорондуурхи хэбэн үдээр ябагдаа... Үни удаан ябадал, хохидолой hүүлдэ энэ минералай үндэhэн уурхайе Саян хадануудай дунда Батоголой hарьдагай хүнды соо олохо золтой байшооб...»

Удаан саг соо энэ мэдээсэлдэ үнэншэжэ, Алиберые Батоголой уурхай түрүүшынхеэ нээhэн хүн гэжэ тоолсдог байгаа. Үнэн, ушарыень С. И. Черепанов өөрынгөө «Отрывки из воспоминаний сибирского казака» (Казань, 1879 г.) гэhэн ном соогоо элирүүлнэ. С. И. Черепанов 1838 ондо приставаар алба хэhэн юм. Нэгэтэ буряад ангуушад Черепановта туулга асарнабди гэжэ энэ графит асараа hэн ха. Тэрэ асарhан графидыень Черепанов 1847 ондо Петербург абаашаа, харин тиихэдэнь полковник Евреинов шэнжэлжэ, дээдын шанартай графит гэжэ мэдүүлhэн юм.

Финансын министр Евгений Вронченко энэ уурхайе гүрэнэй мэдэлдэ абажа шадаагүй байhан дээрэhээ Черепановта үмсэдэнь үгэжэрхиhэн гэхэ. Тэрэнь дам саашаа 300 түхэригөөр Алибертэ өөрынгөө эрхые худалдажархиhан юм. Тэрэ үедэ эрхим шанартай графидай гансахан Борроудельска уурхай Англида хооhоржо, дэлхэй дээрэ эрхим шанартай карандашай графидай үнэ сэн дээшэлhэн юм.

Алибер Батоголой графидые нарин нягтаар шэлэжэ, тэгшэ hайханаар мүпин хюроодоод, найдамтай бүхөөр ябталжа, 7000 километр зайдахи Нюрнберг хотын А. В. Фаберай карандаш бүтээдэг фабрикада абаашадаг болобо. «Сибириин Алиберэй графит» гэhэн бэшэгтэй карандаш Фаберай фабрикада гаргагдажа, hураг суу холо ойгуур тараhан юм гэлсэдэг.

Алибер хомхой хобдог эдлүүришэн байгаагүй гэжэ тэрэниие шэнжэлэгшэ А. Ячевский тэмдэглэhэн байдаг. Холын газарhаа олдоhон, хүшэр хүндөөр абтадаг малтамалай уурхайе ашаглахадаа, Алибер гансал өөрынгөө баяжаха тала харгагүй, зүб мүрөөр ашаглахые оролдоо. Өөрынгөө үе сагта тэрэ түрүү үзэл бодолтой, урагшаа hанаатай соёлшон, уран зохёолшын маягтай хүн байгаа гээд А. Ячевский бэшэнэ. Үнэхөөрөөшье, Алиберэй иимэ hанаа бодолыень тэрэнэй Батоголдо хэжэ байhан ажал ябуулгые гэршэлнэ.

1958 ондо бидэнэр тэрэ холын сагта Алиберэй барюулhан «Алиберэй харгы» гэжэ нэрэтэй харгыгаар далайн нюруунhаа 2500 метр үндэртэй Батоголой hарьдагта аяншалгада гараа бэлэйбди. Иимэ харгын, үнэхөөрөөшье, уран гоёые сэгнэжэ шадаха, дээдын үндэр hанал бодолтой хүн барюулаа гэжэ мүнөөшье үни удаан сагай үнгэрhэн хойно hанадагби.

Тэрэ үедэ анха түрүүшынхеэ хадалиг хабшуу Ахада тэргээр ябадаг үргэн харгы хараа бэлэйб. Харгын эрмэгтэ гоё hайхан шулуун обоолоотой, уран гоёор баригдаhан хүүргэнүүдэй үлэгдэлнүүд, харгын нугалаа бүхэндэ амарха, доошоо шэртэн харамаар хорёолсотой талмайнууд, hарабша доро гоё hайхан hуудалнууд түхеэрэгдэhэн байгаа. Талмайхануудые тойруулжа үхэр нюдэнэй эшэнүүд hуулгагдаhан, үшөө болоогүй жэмэсэй баржыжа байхань харагдаа hэн.

Харгыгаа мүшхэн hарьдагай оройдо гарахада, хүнэй үнэншэхөөр бэшэ арюухан талмай харагдаба. Энэнь мори урилдуулдаг ипподром байба. Хоёр-гурбан дабхар харгынуудынь хоорондуураа элдэб янзын шулууханuудаар шэмэглэгдэжэ гоёогдонхой. Хэнэйшье мэдэхээр, hарьдагай оройгоор ямаршье сагта айхабтар хүсэтэй хорон hалхин үлеэдэг шуу. Энээниие хараада абажа, Алибер hарьдагай оройдо үндэр зузаан шулуун хана бодхооhон юм, hалхи халхалhан ханын доро hарабша, hуудалнууд, томонууд янза бүриин шулуун хүнэй нюдэ хужарлуулан хэбтээ hэн. Энэ үзэмжэтэ талмай дээрэ Алиберэй сэбэр hайхан эхэнэр сэнгэдэг байгаа гэжэ түүхын хуудаhан гэршэлнэ. Эдэ бүгэдые харахадаа, хомхой хобдог хүн эгээ hарьдаг өөдэ иимэ үргэн харгы барижа, hарьдагай оройе шэмэглэжэ, мүнгэ зөөриеэ гаргахагүй байhаниинь лабтай гэжэ үнэншэмөөр.

Тэрэ зундаа манай хүнгэн отряд Батоголhоо мордожо, hорог гол үгсэжэ, элшэрэй шүрбэhэн шулуунай уурхайе шэнжэлэгшэдтэ хүрөөд, Самартын алта бэдэрэгшэдээр уулзажа, Хята голые уруудажа, Зүүн Саянай эгээл үндэр Оспын дабаагаар Онот мүрэн ороо бэлэйбди.

ОРЬЁЛНУУДЫЕ ДАБАЖА, НОМУУДЫЕ УНШАЖА...

Түрүүшын аяншалга зүрхэ сэдьхэлым дууhан ээлжэ, тэрэ гэhэнhээ хойшо нэгэ «үбшэнтэй» шэнги болошоо бэлэйб. Хабар боложо, сэсэг ногооной hэлбаржа, хангай дайдын ногоорходо, зосоомни нэгэл танигдаагүй уйдхар бии боложо, хада уулын үндэр тээшэ татадаг болоо hэн. Нүхэд геологуудайнгаа ерэхые үдэр бүхэниие тооложо хүлеэдэг бэлэйб. Нилээд олон жэлнүүдэй туршада геологическа партинуудта хүдэлжэ, түрэл нютагаа, Зүүн Саянай олохон гол горходые, тайга хүбшые hэтэ ото ябаа hэм даа.

Геолог-альпинист Володя Ерховтэй Мүнхэ Сахан, Топографуудай орой ба бэшэшье олон «гурбан мянгатанай»—орьёл үндэрнүүдые дабажа гараhанаа омогорхон hанагшаб. Эдэ ябадалнуудай үедэ уйдхар гашуудалтайшье ушарнууд тохёолдоо. Шудхалай голой эхиндэ сугтаа маршрудта ябаhан залуу геолог Геннадий Малыгинай хабсагайhaa халижа, наhа бараhаниинь хэзээдэшье мартагданагүй.

Генэ нүхэрөө бидэ Орлик hууриин есаржа хүдөөлөө бэлэйбди, Геологуудтай түрэл нютагаа шэнжэлжэ ябахадаа нютагайнгаа баялигые яhала hайн мэдэхэ болоо hэм. Тиихэдэ Зүүн Саянай түрүүшын шэнжэлгэнүүдээр нилээдгүй hонирхоо хүм. Тэдээн тухай олон ном уншааб. Тэдэнэй зариман тухай тобшо тэдыгээр хөөрэхэ дуран хүрэнэ.

Географ-эрдэмтэн, бүхы дэлхэйдэ мэдээжэ революционер-анархист Петр Алексеевич Кропоткин манай нютагаар hонирходог байгаа гэжэ дуулахадаа, балай үнэншэмөөр бэшэ байгаа. Теэд энээн тухайнь «Поездки в Окинский караул» (Записки Сиб. отд. Русского геогр. общества. Иркутск. 1867 г.) гэжэ өөрынь тэмдэглэл соо аржытар бэшээтэй. 1865 ондо П. А. Кропоткин Эрхүүгэй генерал-губернаторай тусхайта хэрэгүүдэй алба хаагшаар томилогдоод байхадаа, Ахада Канада США хоёрой дундахи Ниагараhаа үндэр томо хүүюур бии юм гэжэ дуулаад, энээниие үзэхэ, гэршэлхэ гэжэ ерээ ха. Нүхэн Дабаа дабажа, нюдэ hаргама сэбэр Мүнхэ hарьдагай хормойгоор Ахын адагай hарьдагта ябаhанаа П. А. Кропоткин иигэжэ бэшэнэ: «...Энэ арюун hарьдагта, хөө хара байсануудай хоорондо, заяанай хүбхэ номшо соо ябахадаа, гэнтэ үлеэhэн галзуу шуурганhаа гү, али түргэн аадарhаа хорохо аргагүйдэжэ, тойроод нэгэшье тэмдэггүй дайдые харахадаа, хүнэй досоо бурханда hүгэдэмэ hүзэг айдаhан хүрөөдхинэ».

«Ахада Ниагара олоогүйшье hаа, иимэ гоё hайхан хизаар дайдатай танилсаhанаа халагланагүйб»—гэжэ Ахада ябаhанай удаа Кропоткин бэшээ бэлэй. Географ Кропоткин Зүүн Саяниие шэнжэлгэдэ нилээд ехэ хубитаяа оруулаа. Эрдэмтэд сооhоо түрүүшынхеэ Ахын вулканууд тухай бэшээ. Тэдэнэй нэгэн хожомоо Кропоткиной нэрээр нэрлэгдээ. Түрүүшынхеэ Тамгата гэжэ байсада зурагдаhан «Ахын бэшэгүүд» гэжэ алдаршаhан пиктографуудые шэнжэлhэн, тэдээн тухай бэшэhэн юм. Хожом хойно Кропоткиной бэшэhэнэй удаа тэрэнэй мүрөөр академик Окладников эдэ пиктографуудтухай hанамжаяа хэблэhэн юм. П. А. Кропоткин тэрэл 1865 ондо энээ руу ябахадаа, Алиберэй орхиhон Батоголой уурхай ошожо харааhан, мэдээсэл бэшэhэн юм. «Алиберэй Батоголhоо шамдуу түргэнөөр, нэгэ юумэндэ намнуулhандал арилhые гэршэлжэ, Кропоткин иигэжэ бэшэнэ: «Шахта соохи мэшинануудынь, амбаар соохи зэр зэмсэгынь хүшэгдөөгүй, гэрнүүдэйнь сонхоор харахада, столнууд дээгүүрнь скатерть дэлгээтэй, аяга шанага табяатай, ээздынь мүнөө hая гэрhээ гараhан мэтэ». «Юундэ Алибер тэбдэн, мэгдэн эндэhээ нүүгээб?» гэhэн Кропоткиной асуудал мүнөөшье болотор харюугүй байhаар, үе сагай нюуса боложо үлэнхэй.

1964 ондо Хойто Ахын геологическа партида хүдэлжэ байхадаа, Ахын вулканууд дээрэ ошожо, нюдөөрөө хараха золтой байгааб. Эдэ вулканууд Жомболог голой адагта юм. Тэдэнэй дэлбэрхэдэ хайлан урдаhан шулуун (вулканай лава) Жомбологой голые дүүрэн дараад, Ахын гол соо урасхалынь тогтоhон юм. Манай ахаархин тэрэ вулканай лавые «шэбээ» гээд нэрлэнэ. Энэ шэбээе гаталан гарахань гасалантай. Оёоргүй гүнзэгы габанууд, тамын оёорто сомогдоhон мэтэ арбагар хара шу-

АША ТУhАТАЙ ХАРИЛСААН

hүүлэй үедэ хото хүдөөгэй хүн зоной харилсаан үргэдэнэ. Жэшээлхэдэ, Агын округой Могойтын районой Догойн «Россия» агрофирмэ Буряадай Гүрэнэй Ленинэй орденто оперо болон баледэй академическэ театр үнгэрэгшэ жэлhээ хоорондоо шеф ёhоной харилсаа холбоо байгуулха тухай тусхай хэлсээ баталаа юм. Тиигэжэ, дээрэ нэрлэгдэгшэ коллективүүд энэ хэлсээгээ 1990 онhоо бэелүүлжэ эхилбэ. Буряадай Ленинэй орденто оперо болон баледэй академическэ театрай тайзан дээрэ композитор Юрий Ирдынеевэй «Лик богини» («Сагаан дара эхын шэрай») гэжэ баледэй табигдахада, догойнхид, мүн районой бусад ажахынуудтай хамта мүнгөөр туhалhан байна.

Харюуданы Буряад ороной суута театрай симфоническа оркестр Догой ерэжэ, энэ нютаг тухай бэшэгдэhэн 20 шахуу дуунуудые эрхим hайнаар гүйсэдхөө hэн. СССР-эй арадай артист, РСФСР-эй Гүрэнэй шангай лауреат Дугаржаб Дашиев, РСФСР-эй габьяата артист, дуушадай бүхэроссин конкурсын лауреат Болот Бороев, Буряадай АССР-эй арадай артистка Сурена Дашацыренова, Буряадай АССР-эй габьяата артист Максим Раднаев, оперын бэлигтэй дуушад Баатар Будаев, Солбон Бадмаев гэгшэд эдэ дуунуудые ирагуу hайханаар гүйсэдхэбэ.

Гадна баледэй бүлэгтэ РСФСР-эй арадай артистнар Екатерина Самбуева, Вячеслав Ганженко гэгшэд «Лик богини» гэжэ баледhээ хэhэгүүдые харуулжа, хүдөөгэй ажалшадые урмашуулаа юм.

Буряадай оперо болон баледэй театрай, мүн Догойн «Россия» агрофирмын хоорондохи харилсаанууд тус хэлсээнэй ёhоор, хойшодоошье үргэлжэлүүлэгдэхэ юм. Тодорхойлходо, догойнхид намарай баян ургаhаа овощ, хартаабха, мүн мяха хотынгоо нүхэдтэ үнэгүй сэнгээр худалдаха юм. Харин Улаан-Үдын уран бэлигтэн хүдөө нютагайнгаа хани нүхэдые нааданай хубсаhаар хангаха, соёлойнгоо байшангай тайзан дээрэ шэнэ зүжэг, концерт бэлдэхэ хэрэгтэнь тэдээндэ туhалха, ажахын шухала кампанинуудта хабаадалсажа ябаhан хүнүүдтэ ерэжэ, концерт харуулха байна.

Иигэжэ, хоёр коллективүүдэй хоорондо хэн хэндэньшье аша туhатай харилсаа холбоон байгуулагдаба.

Б. ГАРМАЖАПОВ.

Манай республикын телевидениин хүдэлмэрилэгшэд hуралсалай шэнэ жэлдэ зорюулжа, «Амар сайн, hургуули» гэhэн гаршаг доро студидаа «түхэреэн стол» эмхидхэхэнь. Августын 31-нэй үдэрэй хоёр сагhаа 45 минута соо үргэлжэлхэ

«АМАР САЙН, hУРГУУЛИ!»

тэрэ «түхэреэн столой» уулзалгада республикын эрдэм hуралсалай министрэй орлогшо Е. Б. Раднаева, Хэжэнгын райсоведэй гүйсэдкомой эрдэм hуралсалай таhагые даагша В. Ц. Дашанимаев, Буряадай номой хэблэлэй hуралсалай литературын ахалагша редактор Д. Ш. Шойдсков, Улаан-Үдын Советскэ райгүйсэдкомой эрдэм hуралсалай таhагые даагша В. Д. Степанов, Кяхтын районой Гильбэрын дунда hургуулиин буряад хэлэнэй багша М. Б. Бальжиров гэгшэд хабаадалсаха. Тэдэнэр hуралсалай шэнэ жэлдэ республикын эрдэм hуралсалай хүгжэлтэ болоод залуу үетэниие хүмүүжүүлгын асуудалнуудые телевизор харагшадай хаража байхада зүбшэн хэлсэхэ байна.

Мүн лэ иимэрхүү уулзалга ород хэлэн дээрэ августын 30-да үнгэргэгдэхэ юм. Тэрээндэ республикын эрдэм hуралсалай министр С. Д. Намсараев, дунда hургуулинуудай, ГПТУ-нуудай директорнуудай хабаадалсаха юм.

В. УСКЕЕВА,
республикын Эрдэм hуралсалай министерствын инспектор.

МОНГОЛОЙ АНСАМБЛЬ ЕРЭНХЭЙ

Монголой арадай республикын Гүрэнэй дуу, хатарай ансамбль августын 21-hээ Зэдын, Захааминай аймагуудай ажалшадта уран бэлигээ харуулжа ябана. Дурсагдагша коллектив мүн энэл hарын 29-дэ, Улаан-Үдэ хотодо, Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай сценэ дээрэhээ уран, уян дуу, хатараараа ниислэлэймнай олониитын түлөөлэгшэдые баясуулха байна.

Монголой уран hайханай энэ ансамбль дүн хамта дэлхэйн гуша гаран гүрэн түрэнүүдээр, тэрэ тоодо: Советскэ Союзда, Европо, Азиин социалис бусадшье оронуудаар, мүн Алжир, Шри-Ланка, Инди, ФРГ, Франци, Итали оронуудаар гастрольдо ябажа ерэhэн байдаг.

Ансамблиин коллективтэ Монгол орондоо үргэнөөр мэдээжэ болоhон искусствын ехэ габьяа солотон, Монголой Арадай Республикын арадай артистнууд: Норовбанзад, Д. Лувсаншарав, Г. Түмэндэмбрэл болоод МНР-эй габьяата артистнууд олон.

Бэлигтэ коллективэй репертуарта гансашье Монгол ороной бэшэ, мүн гастролёор хүрэhэн олон гүрэн түрэнүүдэй дуу, хатарай зүйлнүүд олон байна.

Н. ЕГЕРЬ,
Буряадай Гүрэнэй филармониин хүдэлмэрилэгшэ.

Манай айлшан

ЖУРНАЛИСТ, ОРШУУЛАГША

Манай газетын эдэбхитэй бэшэгшэ М. Д. Дугаров hаяхан нэгэ нүхэртэй орожо ерээд, танилсуулба. Тэрэ хадаа Б. Буяндэлгэр байба.

Баянгийн Буяндэлгэр 1925 оной үбэлэй сагта Хитадай Арадай Республикын Үбэр Монголой автономито райондо Хорчин баруун гарын Үмэнэд хушуунда газар тариалан, мал ажалтай монгол айлай бүлэдэ түрэhэн байна. Улаан-Хотодо дунда hургуули дүүргээд, Японтоной үедэ, тэдэнэй байгуулhан Хингаанай дээдэ hургуули тэрэл Улаан-Хотодоо дүүргэhэн юм. Тэрэ hургуулидаа дүрбэн жэл үлүүтэй hуралсажа дүүргэхэеэ байхадань, японтон сухарижа, hургуулиньшье хаагдаhан байгаа.

Хуушан монгол, хитад, япон хэлэ, литература жэншэдгүй шудалhан Б. Буяндэлгэр тэрэ үедэ хуушан монголоор хэблэгдэдэг байhан «Автономито Үбэр Монголой сонин» газетын корреспондентээр ажаллаба. 1952 ондо дурсагдагша газетын редакциин Үбэр Монголой түб — Хүхэ Хото зөөлгэгдэхэдэнь, Б. Буяндэлгэр нютагтаа үлэhэн, зүүн ороной хэблэлдэ гаража байдаг газетэдэ Хитад ороной болон гадаада гүрэнүүдэй hонинуудые хинан шалгагшаар хүдэлбэ.

1955 онhоо эхилжэ, «Хүлэн Бүйрэй монгол сонин» газетын гаргагдажа эхилхэдэ, Б. Буяндэлгэр тэрэнэй редактораар томилогдоод, гушан жэлдэ таhалгаряагүй ажаллаа.

— Газетын редакцида 6 хүн ажаллагша бэлэйбди. Хүлэн Бүйрэй аймагай монгол, буряадуудай хамтын ажал тухай, ханамжатай ажалша хүнүүд тухай, аймагайнгаа арадай ажахын хүгжэлтэ тухай ябажа байгаад олон hонин мэдээсэл тунхагладаг hэмди. Түрүү бэшэгүүд ехэ олоор бэшэгдэдэг бэлэй,— гэжэ журналист нүхэр хөөрэнэ.

— Гэр бүлэ тухайгаа хөөрэжэ үгыт?

— Минии нүхэр Бадам гэгшэ малша Барга буряад яhанай Галзууд отогой юм. Үбэр Монголой зүүн ороной уран hайханай бүлгэмэй хонгёо дуушан ябаhанаа, Хайлар хотодо искусствын hургуулида арадай дуу гүйсэдхэлгын багшаар удаан ажаллаа юм.

— Хүбүүд, басагад олон гү?

— Гурбан үри бэетэйбди. Ехэ хүбүүн Баян-Намраа гэгшэ Хүхэ Хотодо Үбэр Монголой дээдэ hургуулиин монгол, хитад хэлэ бэшэгэй факультет дүүргээ hэн. Мүнөө Хүлэн-Бүйрэй аймагай телевидениин ажалые хүтэлбэрилнэ. Борьёл гэжэ басагамнай Хайлар хотын багшын дээдэ hургуулида хатарай хэшээл үгэдэг. Тэрэнэй нүхэр, манай хүрьгэн, Хадаа гэгшэ «Үбэр Монголой үдэрэй сонин» газетын Хүлэн Бүйрэй аймагтахи корреспондентээр ажаллана. Тиихэдэ одхон хүбүүн Начин Шонхор гэээшэмнай Хүхэ Хотодоо, Үбэр Монголойнгоо багшын дээдэ hургуулиин биологиин факультедэй багша юм. Тэрэмнай хитад хэлэ, бэшэгтэй байхаhаа гадна япон хэлэ, литература hайн шудалонхай.

— Хаана hураа гээшэб?

— Би өөрөө заагаа хүм даа, дуратай байхадань...

— Япон хэлэнhээ ехэ номуудые монгол хэлэн дээрэ оршуулжа байдаг гэжэ тан тухай манай газетдэ манай эдэбхитэй бэшэгшэ Митэб Дугарович Дугаровай мэдээсэл толилогдоо hэн.

— Хари, тэрэ мэдээсэл тухай Улаан-Үдэ ерээд дуулаа, хараа hэм. Энэ Митэб Дугарович ахатанда ехэ баяр хүргөө hэм,— гээд Б. Буяндэлгэр аха нүхэр тээшээ талархалтайгаар миhэрбэ.

— Тэрэ оршуулhан номууд тухайгаа хөөрэжэ үгэбэлтнай ехэ hонин байна.

— Академик Б. Я. Владимирцовай бэшэhэн «Чингис хаанай түүхые» Японой монголшо эрдэмтэ Кубояси Такасидо япон хэлэн дээрээ оршуулжа гаргаhан юм. Нэн түрүүн тэрэниие монголшолооб. Зай, тиихэдэ оршуулhан хоёрдохи зузаан номни хадаа «Хубилай хаан» болоно. Тэрэниие Киодо хотын дээдэ hургуулиин профессор Отаги Мадзо бэшэhэн юм. «Чин (манжа) уласын үеын Монголшуудай ниитын байгуулалта» гэhэн номые япон уласай номын сангай шэнжэлэгшэ Таяма Сигэру бэшэhэн байгаа. Оршуулhан дүрбэдэхи номни «Чингис хаан, Хубилай хаан» болоно.

Эдэ бүгэдэhөө гадна япон хэлэн дээрэhээ «Сахар Монголой Лэгдэн хаанай туужа», «Түмэдэй Алтан хаанай туужа», «Өөлэдын Эсэн хаанай туужа» гэхэ мэтэ зохёолнуудые оршуулаа бэлэйб. «Өөлэдын Эсэн хаанай туужа» гээшые Үбэр-Монголой багшын дээдэ hургуулиин тусхай журналай табан номерто толилуулаа hэм.

— Япон хэлэнhээ оршуулга хэдэг ехэ дүршэлтэй шадабаритай болоhон байнат. Эдэ бүгэдэ шадабари бэлигтээ залуу үетэниие hургаhан ушар байха гү?

— Хүхэ Хотын дээдэ hургуулида хоёр жэлдэ багшалжа, япон хэлэ, литература залуушуулда заагаа hэм даа. Мүнөө үедэ өөрынгөө наhанай, дабажа гараhан ажабайдалайнгаа намтар бэшэхэ hанаан бии. Сагаахан саарhан дээрэ тэрэ ехэ бэшэгэйнгээ эхиие бэшэнхэйб,— гээд Б. Буяндэлгэр энеэбхилнэ.

Б. ЖАНЧИПОВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Буряад үнэн» газетын эдэбхитэй бэшэгшэ партиин, ажалай ба дайнай ветеран Митэб Дугарович Дугаров Үбэр Монголой мэдээжэ журналист, оршуулагша Баянгийн Буяндэлгэртэй редакцида уулзажа байна.

СПОРТЛОТО

«45-hаа 6-ень таваха» ба «36-hаа 5-ень тааха» «Спортлотонуудай» 33-дахи тираж.

«45-hаа 6-ень таaха»: 5— бүхэ барилдаан, 8— велоспорт трек, 15— байдарка ба каноэгээр hэлюурдэлгэ, 16— мори урилдаалгын спорт, 18— хүнгэн атлетикэ, 42— теннис.

«36-hаа 5-ень тааха»: 3— бобслей, 11— волейбол, 23— санаар hүрэлгэ ба хоёр зүйлэй мүрысөөн, 28— мэргэн буудалга, 33— футбол.

(ТАСС).

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

«Таряашад үбhэшэдые ярuулна»—республиканска селекторнэ зүблөөнhөө П. Натаевай хэhэн тоосоон иимэ гаршагтай.

Августын хоёрдохи декадада малшаднай бирагүй хүдэлжэ гараа. Энэ хугасаа соо 3670 центнерээр hү hаам доошолhон байна. Энээниие мүнөөдэрэй номерто толилогдоhон мэдээн гэршэлнэ.

«Байгал—Мичиган: эдэ нуурнуудые аршалан хамгаалая» гэhэн фестивальда хабаадагшадтай уулзалга Улаан-Үдын горсоведтэ болобо. Эндэhээ Г. Гыпыловэй хэhэн корреспонденци номерой нэгэдэхи хуудаhанда.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.30—«Безымянный замок»—6 серитэй уран hайханай фильм. 6-дахи сери. 10.55—«16-тай ба тэрээнhээ дээшэ наhатайшуулда». 11.40—«Шатанууд». 12.55—«НЛО: Бельгиин гурбалжан». 13.30—Время. 17.15—«Красные башмачки»—үхибүүдтэ фильм. 18.35—Уран шүлэгэй долгин дээрэ. 18.40—Философиин темэдэ хөөрэлдөөн. 19.30—Время. 20.00—«Приключения растений»—эрдэм дэлгэрүүлгын олон серитэй фильм. 3-дахи сери. 20.25—Мультфильм. 20.35—«Безымянный замок»—6 серитэй уран hайханай фильм. 6-дахи сери. 22.00—Время. 22.30—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 22.35—МВД-hээ мэдээсэнэ. 22.45—Поэт М. Матусовскиин дурасхаалда. 23.30—«Хараа бодол» программын тусхай дамжуулга. 00.10—Шэнэ hонин. 00.25—«Испаниин дневник».

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.20—Мультфильм. 9.30—Г. Соловский. «Бестия, или декамерон»—Рязаниин драмын областной театрай фильм-зүжэг. 11.35—Баримтата фильм. 12.05—Хүүгэдэй дамжуулгануудай хуудаhануудаар. 12.35—«Семнадцать мгновений весны»—уран hайханай фильм. 12-дохи сери. УЛААН-ҮДЭ. 17.20—Баримтата фильмүүд. 18.00—Энэрхы сэдьхэлэй албан. 18.45—«Сагай сууряан». 19.15—Манай депутадуудта—манай асуудалнууд. 20.00—Буряад ороной hонинууд. МОСКВА. 21.00—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15—Мэдээсэлнүүд, соносхолнууд. 21.20—«Антисоветчик Никулин», «Без вины виноватые»—баримтата фильмүүд. 22.00—Иегуди Менухин Москвада ба Ленинградта. 1987, 1989 онууд. 22.40—«То мужчина, то женщина»—уран hайханай фильм. 1-дэхи, 2-дохи сери.

Кино, театрнуудта

Душанбинский государственный русский драмтеатр имени Вл. Маяковского (театр оперы и балета)

«Обэж» (Общество Белградских эмансипированных женщин)— в 19.

«Дружба»

«Удивительная находка, или Самые обыкновенные чудеса» — в 9-30, «Мужчины-проказники»— в 11-10, 13, 15, 17, 19, 21.

«Родина»

Мультфильмы — в 10, 16-30, «На тропе войны»— в 12, 14 (удл.), 18-10, 20, 21-50.

«Прогресс»

Красный зал —«Обманщики» (таинственные душители)— в 9-40, 12, 14-20, 16-40, 19, 21-20. **Зеленый зал** —«Преступление Антуана»— в 9-40, 11-30, 13-20, 15-10, 19-30, 2… (2 с.)— в 17.

«Октябрь»

Мультфильмы — идет без останов… 13, 15, 17, 19, 2…

«Восток»

«Дружок весело…» в 15-30. «Отли…ки»— в 17, 19, …

«Байкал»

«Команда-33»— …

«Аршан»

«Большой»— в …

ДК «Текстильщ…»

«Если бы...» (2 … 30.

НАШ АДРЕС: 670000, УЛАН-УДЭ ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21, 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское 3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР. Директор 2-40-45. Заказ № 93.